

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND

Võrdleva õigusteaduse õppetool

Liia Sulg

**ALAEALISTE KOMISJONIDE KOOSTÖÖST LASTEVANEMATE JA
ÕPETAJATEGA NOORTE KURITEOENNETUSES**

Bakalaureusetöö

Juhendaja

dr iur Silvia Kaugia

Tartu
2013

Sisukord

Sissejuhatus	3
1. Kuriteoennetuse mõiste ja liigid	5
1.1. Kuriteoennetuse mõiste	6
1.2. Kuriteoennetuse liigid	7
1.2.1. Perekonnapõhine kuriteoennetus	8
1.2.2. Koolipõhine kuriteoennetus	14
1.2.3. Kogukonnapõhine kuriteoennetus	17
1.2.4. Kohtulik ja korrektsiooniline kuriteoennetus	18
2. Alaealiste komisjonide ennetustööd puudutav uuring	25
2.1. Uuringu lähtekoht, eesmärk ja valim	25
2.2. Uuringu meetod ja läbiviimine	26
2.3. Uuringu tulemuste analüüs ja järeldused	26
Kokkuvõte	36
Cooperation of juvenile committees with parents and teachers for the prevention of juvenile offences	38
Kasutatud kirjandus	40
Kasutatud õigusaktid	43
Lisad	44
Lisa 1. Uuringu küsimustik	44
Lisa 2. Alaealiste komisjonide liikmete profiil, komisjoni töökorralduse empiirilise uuringu tulemused	51
Lisa 3. Alaealiste ja lastevanemate osavõtt istungilt, nende käitumine istungil ning alaealiste komisjonide koostöö vanematega	54
Lisa 4. Kooli esindajate osavõtt istungilt, nende käitumine istungil ning alaealiste komisjonide koostöö kooliga	57
Lisa 5. Alaealiste komisjonide koostöö kohalike omavalitsustega	60
Lisa 6. Info saamine käimasolevate sotsiaalprogrammide kohta ning programmidesse suunamise probleemid, sotsiaalprogrammide loomine	61

Sissejuhatus

Noorukite kuritegelik käitumine ja sellega seonduvad probleemid on Eestis avaliku diskussiooni all. Sellest hoolimata pole meil ülevaadet, milline on mainitud nähtuse ulatus ja võimalikud tagajärjed.¹ Kuritegevuse ennetamiseks peaksid kohalikud lastekaitsjad ja sotsiaaltöötajad jõudma probleemsete peredeni ja seda tegema juba lapse võimalikult varases eas. Probleemiks on aga süsteemse lähenemise puudumine selliste perekondade ja noorte tuvastamisel ning nendega edasisel tegelemisel. Seetõttu tuleb edasi arendada laste ja noortega seotud spetsialistide ja institutsioonide koostööd, mis tagaks infovahetuse ja raskuste tekkimise märkamise. Vajalik on vanemate kaasamine ja vanemlike oskuste arendamine.²

Välisriikides on välja töötatud programme riskilaste abistamiseks. Eestis on küll loodud eraldi programme vanemate kasvatuspraktika arendamiseks, ent sihtrühm, kes seda tegelikult kõige enam vajaks, pole kaetud – pealegi ei pruugi programmid olla jätkusuutlikud ning vaja on süsteemset lähenemist nii kohalike omavalitsuste (edaspidi KOV) kui ka Sotsiaalministeeriumi poolt. Liikuda tuleb individuaalse lähenemise suunas, mis eeldab kohalike sotsiaaltöötajate, haridusasutuste töötajate jt koostööd riskilaste tuvastamisel.³

Üks olulisemaid eesmärke on kõigi seadusejärgsete mõjutusvahendite ühtlane ja parem kättesaadavus Eestis. Vaja on toetada kogukonnas aktiivsete organisatsioonide ja asutuste kaasamist mõjutusvahendite pakkujate hulka, eriti noorsootöö valdkonnas (teadlikkuse tõstmise, koolituste, võrgustikutöö jt meetmete kaudu). Vajalik on mõjutusvahendite pakkujate suurem nähtavus ning koostöö eelkõige alaealiste komisjonidega, aga ka vanemate ning koolidega.⁴

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärgiks on selgitada, kui rahul on alaealiste komisjon vanemate ja õpetajate koostööga alaealiste kuritegevuse ennetamisel ning kuidas on võimalik koostööd vanemate ja õpetajatega parandada.

¹ T. Edovald. Õpilaste kuritegevuse preventatsioon. – Riigikogu toimetised 2012, nr 26. Arvutivõrgus: <http://www.riigikogu.ee/rito/index.php?id=11255>, 02.05.2013.

² M. L. Sööt (koost). Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018. Seletuskiri, lk 25. Arvutivõrgus: <http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=50604/Seletuskiri+%28kriminaalpoliitika+arengusuuna+d+aastani+2018%29.pdf>, 02.05.2013.

³ *Ibid.*, lk 25.

⁴ *Ibid.*, lk 28.

Eesmärgi realiseerimiseks viidi käesoleva töö raames 2013. a märtsist aprillini läbi sotsioloogiline uuring maakondlike alaealiste komisjonide liikmete seas. Respondentide lõplikuks arvuks jäi 13.

Töös püstitatakse järgmised hüpoteesid:

- 1) alaealiste mõjutusvahendid, mis oma olemuselt on kompleksed, kaasates nii vanemaid kui ka õpetajaid, on efektiivsemad;
- 2) alaealiste komisjoni koostöö vanemate ja õpetajatega vajab muutmist.

Töö on jaotatud kaheks peatükiks. Esimeses peatükis käsitletakse kuriteoennetuse teoreetilisi seisukohti ja varasemaid sellekohaseid uurimusi. Töö teises peatükis analüüsitakse alaealiste komisjonide liikmete seas läbiviidud küsitluse tulemusi ning esitatakse uuringu järeldused.

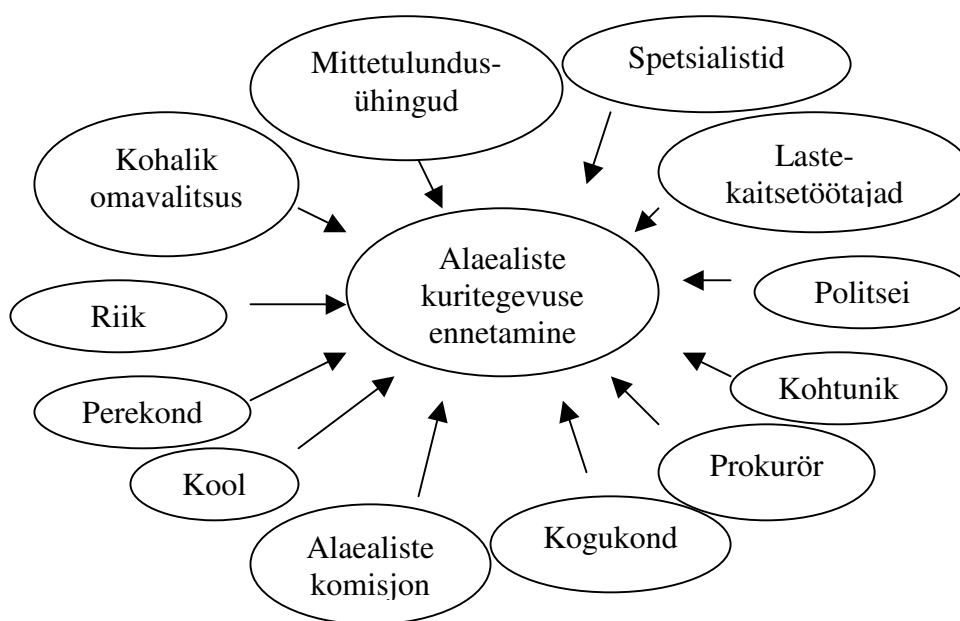
Töös tuginetakse õiguse- ja sotsiaalteriala kirjandusele, erinevate autorite varasematele uuringutele ja autori enda poolt läbiviidud uuringule.

1. Kuriteoennetuse mõiste ja liigid

Alaealiste kuritegevuse ennetamiseks tuleb koostööd teha mitmetel institutsioonidel ja kodanikeühendustel. Kriminaalpoliitika arengusuundade punktide 13–16 kohaselt tuleb alaealiste poolt toime pandavate õigusrikkumiste ennetamiseks koostööd teha kohalikul omavalitsusel, Haridus- ja Teadusministeeriumil, Sotsiaalministeeriumil, koolidel ning erikoolidel. Selleks töötab kohalik omavalitsus välja laste kasvukeskkonnas esinevate probleemide varajase tuvastamise süsteemi. Sotsiaalministeeriumi ülesandeks on koos kohalike omavalitsustega lapsevanemate vanemlike oskuste arendamine ning valdkonna spetsialistide koostöö parandamine. Koolikeskkonnas esinevate probleemidega tegelemine aitab vältida alaealiste kuritegelikule teele sattumist. Haridus- ja Teadusministeeriumi ülesandeks on koostöös kohalike omavalitsustega ja koolidega meetmete rakendamine koolikohustuse mittetäitmise, koolikiusamise ning teiste koolikeskkonnas esinevate õpilaste vaimset ja füüsilist turvalisust mõjutavate probleemide vältimiseks. Lisaks tuleb Haridus- ja Teadusministeeriumil tagada alaealiste komisjonide ning nende kohaldavate mõjutusvahendite ühtlane kvaliteet üle Eesti. Erikoolide ülesandeks on alaealiste korduvõigusrikkumiste ärahoidmine. Selleks tuleb neil toetada alaealise iseseisvat õiguskõuet toimetulekut. Haridus- ja Teadusministeerium tagab aga omalt poolt erikoolide arendamise õppe-kasvatusasutuseks – selleks korrastatakse infrastruktuur, individualiseeritakse õppe-kasvatustöö, tagatakse vajalikud tugiteenused ning koos kohalike omavalitsustega tagatakse erikooli lõpetanute järelhooldus.⁵ Joonisel 1 on kujundlikult esitatud erinevad osapooled, kes on rohkemal või vähemal määral kaasatud alaealiste kuritegevuse ennetamisse.

⁵ Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018 heakskiitmine. Riigikogu otsus 09.06.2010. – RT III 2010, 26, 51.

Joonis 1. Koostöövõrgustik alaealiste kuritegevuse ennetamiseks

Allikas: autori koostatud.

1.1. Kuriteoennetuse mõiste

Kui sajandeid on alaealisi õigusrikkujaid karistatud samadel printsiipidel kui täiskasvanuid, siis alates 20. sajandist on jõutud alaealiste huvide mõningale eristamisele.⁶ Ajast aega on õigusrikkuja (sh alaealise) mõjutamise viisiks karistus. Praktika on näidanud, et tõhusaks alternatiiviks karistamisele on kuriteo ennetamine.

J. Grahami ja T. Benneti kohaselt ei ole kriminaalpreventsiooni mõistet üheselt määratletud. Kui räägitakse kuritegude ennetamisest, siis on erinevalt mõistetud, millistest kuritegudest jutt käib. Näiteks nn valgekraekuritegude ärahoidmist nimetatakse pettuse ärahoidmiseks. Vaadata tuleb konkreetset preventiooniprogrammi, siia hulka ei kuulu tavaliselt keskkonna-, liiklus-, seksuaalkuritegude ning riigivastaste kuritegude ärahoidmine. Kuna kuritegevust täielikult likvideerida pole võimalik, siis on kohasem mõelda kriminaalpreventsiooni mõiste all kontrolli kuritegevuse üle st kuritegude arvu vähendamist. Grahami ja Benneti kohaselt tuleb kriminaalpreventsiooni all mõelda ennetustööd enne kuriteo toimepanemist.⁷ Antud töös on õigusrikkumisena peetud silmas alaealise mõjutusvahendi seaduses (AMVS) sätestatud

⁶ L. Auväärt. Lapsed ja puuetega inimesed õigusmenetluses. Juriidilised, kriminoloogilised ja õiguspühholoogilised aspektid. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus 2001, lk 105.

⁷ J. Graham, T. Bennet. Kriminaalpreventsioon Euroopas ja Põhja-Ameerikas. Tallinn: Kriminaalpreventsiooni Nõukogu 1998, lk 18–22.

tegusid (AMVS § 1 lg 2 ja 3).⁸ Kuritegevuse ennetamise all on järgnevalt mõeldud tööd, mille eesmärgiks on alaealiste õigusrikkumiste arvu vähendamine. See töö hõlmab tegevusi, mida tehakse nii enne kui ka pärast teo toimepanemist.

1.2. Kuriteoennetuse liigid

Brantingham ja Faust liigitavad kriminaalpreventsiooni kolmeks tasandiks, lähtudes tervishoiu profülaktikamudelist:

- 1) esmase,
- 2) teise ja
- 3) kolmanda tasandi preventsioon.⁹

Esmasel tasandil tuleb lahendada elutingimuste parandamine. Teisel tasandil pööratakse tähelepanu riskigrupis olevatele elanikele, kolmandal tasandil keskendutakse õigusrikkumise toime pannud isikutele. Vastava liigituse puuduseks peetakse segasust, kes peaks õigusrikkumise ära hoidma.¹⁰ Van Dijk ja Waard on eelnevat liigitust täiendanud rakendatavate preventiivabinõudega kuriteoohvrite suhtes.¹¹ Ekblomi liigituse aluseks on aga põhimõte, et kuritegusid on võimalik ära hoida, kui mõjutada kuritegelikke elemente:

- 1) meetodite väljatöötamine;
- 2) eesmärgi selgitamine (kas on suunatud olukorra või õigusrikkuja muutmiseks);
- 3) kuritegude väljaselgitamine.¹²

Tavaliselt kasutavad preventsioonitöötajad järgmist liigitust:

- 1) kohaliku tasandi kriminaalpreventsioon,
- 2) olustikuline kriminaalpreventsioon ja
- 3) sotsiaalne kriminaalpreventsioon.¹³

Kohaliku tasandi kriminaalpreventsioon hõlmab vähemalt kuut valdkonda: linna-, tervishoiu-, perekonna-, haridus-, noorsoo- ja tööhõivepoliitika. Olustikulise kriminaalpreventsiooni eesmärgiks on vähendada kuritegevust, muutes keskkonda, kus kuritegusid toime pannakse.

⁸ Alaealise mõjutusvahendite seadus. – RT I 1998, 17, 264 ... RT I 2010, 41, 240.

⁹ Graham, Bennet (viide 7), lk 20.

¹⁰ *Ibid.*, lk 20–21.

¹¹ *Ibid.*, lk 21.

¹² *Ibid.*, lk 21–22.

¹³ *Ibid.*, lk 22.

Sotsiaalse kriminaalpreventsiooni eesmärgiks on aga ühiskonna elukorralduse parandamine, ühiskonna turvalisuse suurendamine ja ühiskonna üldine arendamine.¹⁴

Euroopa Liidus lähtutakse alaealiste õigusrikkumiste ennetamisel rahvatervise mudelist.¹⁵ Eestis toimub ennetuslik tegevus kolmel tasandil: riigi, kohaliku omavalitsuse ja elanikkonna tasandil. Riigi tasandil on preventsiooni aluseks Riigikogu otsusega kinnitatud kriminaalpoliitika arengusuunad 2018. a¹⁶, kuriteoennetuse tegevust koordineerib Justiitsministeerium. Kõik teised ministeeriumid osalevad ennetustöös oma valdkonnast lähtudes, nt Siseministeerium politseisüsteemi kaudu, Sotsiaalministeerium ohvriabi, sotsiaaltöö jm kaudu, Haridus- ja Teadusministeerium õppekeskkonna turvalisemaks arendamise kaudu, Kultuuriministeerium spordi- ja kultuuritegevuste kaudu. Kohaliku omavalitsuse tasandil toimub kuriteoennetusmeetmete väljatöötamine ning nende rakendamine oma piirkonnas. Elanikkonna ennetustöö toimub koostöös mittetulundusühingutega ennetamist käsitlevate teadmiste levitamise kaudu, et tõsta iga inimese teadlikkust ja osalemist oma turvalisuse tagamisel.¹⁷

1.2.1. Perekonnapõhine kuriteoennetus

Sotsialiseerumine on eluaegne protsess, mis algab juba varases lapsepõlves. Perekond on esimene sotsiaalne keskkond, mis kujundab lapse isiksust. Pere poolt antakse kaasa väärtushinnangud, teadmised ja oskused.¹⁸ Vanemad on ka kõige tähtsamad sotsialiseerimisagendid alaealise puhul, nad mõjutavad noort kõige vahetumalt. Vanemate valed väärtushinnangud võidakse edasi anda alaealisele, mille tulemusel rikub laps ühiskonnas kehtivaid norme.¹⁹ Rannala, Tiko ja Rohtla poolt läbi viidud uuringu kohaselt ongi laste probleemide taga enamasti pereprobleemid. Peresid mõjutavad aga ühiskonnas olevad pinged ning turvatunde puudumine. Lapsed jäävad hooletusse, kuna vanemad on hõivatud ületööga, ei oska sotsiaalselt toime tulla ja/või eitavad probleemide olemasolu

¹⁴ *Ibid.*, lk 27, 67, 93.

¹⁵ Taustaanalüüs kurikaldumuslike noorte kohtlemise poliitikale, lk 33. Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium 2011. Arvutivõrgus: <http://www.hm.ee/index.php?0512580>, 02.05.2013.

¹⁶ Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018 heakskiitmine (viide 5), p 1.

¹⁷ Kuriteoennetuse Nõukogu koduleht. Arvutivõrgus: <http://www.kuriteoennetus.ee/35842>, 02.05.2013.

¹⁸ S. Kaugia. Alaealine õigusliku vastutuse subjektina. – S. Kaugia (koost). *Õigus. Psühholoogia. Sotsioloogia. Õppematerjale III*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus 2003, lk 147–148.

¹⁹ S. Kaugia. Kasvumiljöö mõju kurjategijate taastootmisele. – J. Sootak (koost). *Eesti Kriminaalõiguse arenguteedest. Artiklite kogumik. Pühendatud professor Ilmar Rebase mälestusele*. Tartu: Juristide Täienduskeskus 1997, lk 28.

lastel.²⁰ Alaealiste resotsialiseerimiseks on maailmas kasutusel palju mõjutusvahendeid, osadesse on kaasatud ka alaealiste perekonnad. Küsimus on selles, kui tulemuslik on üks või teine mõjutusvahend. Uuringuid mõjutusvahendite kohaldamise tulemuslikkuse kohta on mitmeid. Järgnevalt esitatakse ülevaade mõningate maailmas läbiviidud uuringute kohta (Edovaldi analüüsi põhjal). Pikemalt käsitletakse multisüsteemsel teraapial ja funktsionaalsel pereteraapial põhinevaid programme.

Triin Edovaldi poolt viidi 2005. a läbi kriminaalpoliitika uuring. Nimetatud uuringus on mõjutusvahendite efektiivsuse analüüsimisel tuginetud Marylandi teaduslike meetodite skaalale (TMS).²¹ Farringtoni kohaselt hinnatakse ennetusprogramme TMS-i alusel järgmiste kriteeriumite põhjal, alustades kõige tähtsamast: sisemine valiidsus, kirjeldav valiidsus, statistiliste järelduste valiidsus, koostamise valiidsus, väline valiidsus. Sisemine valiidsus näitab, et sekkumine põhjustas efekti tulemis.²²

Programmidele antakse punkte 1–5 ning seejärel jagatakse need kategooriasse:

- 1) toimivad programmid – programmid, mis takistavad kuritegevust nendes sotsiaalsetes kontekstides, kus nende mõjusust on hinnatud. Programmid kodeeritakse kui toimivad sel juhul, kui nad on vähemalt kahe hindamise põhjal saanud skaala järgi 3–5 punkti ning kogu tõendusmaterjal on statistiliselt kinnitatud ning annab tunnistust programmi mõjususest;
- 2) mittetoimivad programmid – programmid, mis ei suuda kuritegevust ära hoida. Programmid kodeeritakse mittetöötavateks, kui nad on vähemalt kahe hindamise põhjal saanud skaala järgi 3–5 punkti ning tulemuste, statistiliste näitajate ja tõendusmaterjalide põhjal selgub igakülgsest programmi ebaefektiivsus;
- 3) paljutöötavad programmid – programmid, mis tõendusmaterjali põhjal jäävad skaalal nii madalale, et nende suhtes ei saa teha üldistatavaid järeldusi, kuid mille suhtes on teatav kogemuslik eeldus, et edasine uuring võiks tõestada programmi efektiivsust. Paljutöötavad programmid on ühe hindamise tulemusel saanud skaala järgi 3–5 punkti ja kogu olemasolev tõendusmaterjal toetab sama järeldust;

²⁰ I.-E. Rannala, A. Tiko, A. Rohtla. Käitumisraskustega noored ja neile määratud mõjutusvahendite kohaldamine alaealiste komisjonides, lk 18–19. Tallinn: Justiitsministeerium 2006. Arvutivõrgus: <http://digar.nlib.ee/digar/show/?id=1672>, 02.05.2013.

²¹ T. Edovald. Ülevaade alaealiste kuritegevuse vähendamise strateegiatest ja programmidest maailmas, lk 16–42. Tallinn: Justiitsministeerium. 2005. Arvutivõrgus: <http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=36260/%DClevaade+alaealiste+kuritegevuse+v%E4hen+damise+programmidest%26%238230%3B.pdf>, 02.05.2013.

²² D. P. Farrington. Methodological Quality Standards for Evaluation Research. – The Annals of the American Academy of Political and Social Science 2003, Vol. 587, lk 61.

- 4) teadmata mõjuga programmid – ei kuulu ühessegi ülaltoodud kolme kategooriasse ning nende efektiivsus on teadmata.²³

Perekesksete programmide eesmärk on selliste riskifaktorite tuvastamine nagu vähesed lapse kasvatusoskused, laste järelevalvetus, distsipliini järjepidevuse puudumine või teine äärmus – karm distsipliin. Programmis osalemise käigus tahetakse muuta pere sotsiaalset keskkonda. Laste käitumisele kehtib kiitmis- ja karistussüsteem. Vanematega tegelevad nõustajad.²⁴ Perekesksetes programmides informeeritakse vanemaid lapse kasvatamise küsimustes, toimub pedagoogiline nõustamine, arenguraskuste varane märkamine ning sobivate abivõimalustega kokkuviiimine, eneseabi ja sotsiaalse toetuse korraldamine.²⁵

Tabel 1. Toimivad, mittetoimivad ja paljutöotavad perekesksed programmid

Toimivad programmid	Mittetoimivad programmid	Paljutöotavad programmid
Kodukülastused	Kodupõhine vanemate koolitus	Kliinikupõhine vanemate ja laste koolitus
Vanemate õpetamine koos päevahoiuga/eelkool	Kogukonnapõhine vanemate koolitus	
Koolipõhine laste koolitus koos vanemate koolitusega		
Multisüsteemne teraapia		
Funktsionaalne pereteraapia		

Allikas: T. Edovald. Ülevaade alaealiste kuritegevuse vähendamise strateegiatest ja programmidest maailmas, lk 19–23.

1.2.1.1. Multisüsteemne teraapia

Koostöö edukus ühiskonna ja selle liikmete vahel on sõltuv sellest, kui arusaadavalt on ühiskond õigusväliste normide ja riik õigusnormide abil suutnud ühiskonnaliikmetele selgitada ootusi nende käitumise osas. Samuti on oluline tingimus, kui hästi on ühiskonnaliikmed aru saanud, millist käitumist neilt oodatakse ning kui oluliseks nad peavad oma käitumise kohandamist olemasolevatele sotsiaalsetele normidele.²⁶ Seetõttu peab lapse õigusrikkumisel vaatama tema arusaamist normist. Normi valesti mõistmine võib aga tingitud

²³ B. C. Welsh. Evidence-based Crime Prevention: Scientific Basics, Trends, Results and Implications for Canada. Ottawa: National Crime Prevention Centre 2007, lk 12–15. Arvutivõrgus: <http://www.publicsafety.gc.ca/prg/cp/fl/evidenced-based-cp-e.pdf>, 02.05.2013.

²⁴ *Ibid.*, lk 18.

²⁵ Taustaanalüüs kurikalduvuslike noorte kohtlemise poliitikale (viide 15), lk 34.

²⁶ Kaugia (viide 18), lk 147.

olla vanemate valedest arusaamadest normikäitumisest. Kui lapse probleemiga töötatakse, kuid samas puudub võimalus pere mõjutamiseks, on lapsel raske muutuda.²⁷ Nii selles kui ka järgmises punktis toodud uuringud näitavad, kui oluline on lastevanemate ja õpetajate osavõtt lapse probleemi lahendamisesest.

Multisüsteemne teraapia (MST) on tõhus pere- ja kogukonna põhine programm käitumishäiretega alaealistele, kelle puhul on oht, et neid eraldatakse perekonnast ning paigutatakse mõnda institutsiooni. MST-ga tugevdatakse lastevanemate oskusi toime tulla probleemsete noortega. Samaaegselt nõustatakse alaealisi probleemides, mis võivad ilmuda suheldes perekonna, eakaaslaste, kooliga ning naabruskonnaga. MST-d viiakse läbi alaealiste kodus.²⁸

Henggeleri, Meltoni ja Smithi poolt viidi läbi projekt Lõuna-Carolinas, kus uuriti multisüsteemse teraapia kasutamise efektiivsust võrreldes katseajal oleva alaealise õigusrikkujaga, kellele oli määratud kriminaalhooldaja. Kokku osales uuringus 84 tõsiste käitumishäiretega alaealist, kes olid sattunud alaealiste õigusrikkujate parandussüsteemi ning keda ähvardas oht parandusasutusse saatmiseks. Esimeses grupis kasutati MST-d: iga terapeutide grupp tegeles korraga 4 perega (kokku osales 43 perekonda). Programmis osalemise pikkus oli 13,4 nädalat. Selle jooksul suheldi otse 33 tundi ning perekonnale oldi kättesaadav ööpäevaringselt. Kokku saadi erinevate intervallidega – kas iga päev või kord nädalas, see sõltus teraapia järgust ja kriisi puhkemisest. Teraapia sessioon viidi läbi alaealise kodus sobival ajal ning kestis korraga 15 minutit kuni 90 minutini vastavalt vajadusele. Sõltuvalt juhtumist võidi kokku saada ka mujal, nt koolis või kontoris. Teine grupp käitumishäiretega noori (41 alaealist) osales uuringus vastavalt kehtivale õiguslikule korrale. Ehk siis õigusrikkumise korral saadi kohtuotsusega määrata üks või mitu tingimust, nt koolikohustuse täitmine. Otsusega määrati ka järelevalveametnik, kes kontrollis alaealise kinnipidamist mõjutusvahendist. Alaealine ja järelevalveametnik said kokku vähemalt kord kuus. Kokkusaamistel rõhutati mõjutusvahendi täitmise olulisust ning toonitati selle mittetäitmise tagajärgi. Noored, kes kohtuotsust ei järginud, sattusid tagasi kohtu ette, kus seekord määrati uus katseaeg või suunati nad noorte parandusasutusse. Uuringu tulemusena saadi teada, et multisüsteemset teraapiat saanutel esines tunduvalt vähem retsidiivsust,

²⁷ Rannala jt (viide 20), lk 43.

²⁸ Edovald (viide 21), lk 21.

vähenenud oli õigusrikkumiste arv ning paranenud olid laste suhted eakaaslastega ja vanematega.²⁹

Borduin, Mann, Cone jt poolt viidi Missouris läbi projekt, kus uuriti MST efektiivsust võrreldes individuaalse teraapiaga. Uuringus osales 200 kohalikku alaealist õigusrikkujat ning nende perekonnad. 92 juhuslikult valitud alaealist õigusrikkujat said multisüsteemset teraapiat, 84 alaealist aga individuaalset teraapiat, 24 alaealist keeldusid teraapiatest. MST oli suunatud sellistele kognitiiv- ja süstemaatilistele faktoritele, mis on seotud laste käitumishäiretega (lapse isiksus, perekond, alaealised, kool). Ravisessioonid viidi üldjuhul läbi pere kodus neile sobival ajal või teistes alaealisega seotud paikades, nt koolis. Individuaalset teraapiat saanud alaealiste puhul keskenduti laste isiklikele, perekondlikele ja hariduslikele probleemidele. Lapse käitumise muutmiseks pakkusid terapeudid tuge, tagasisidet ja julgustust. MST teraapia lõpetas 77 alaealist (83,7% alustanutest) ja individuaalse teraapia 63 alaealist (75% alustanutest). Ravijärgsel perioodil võrreldi nii perekonna toimetulekut kui ka alaealise käitumist. Pärast 4. a möödumist võrreldes MST-d ja individuaalset ravi saanud alaealisi võib öelda, et MST oli efektiivsem, kuna siin esines rohkem lapsi, kelle suhted vanematega olid paranenud. Samuti oli vähem lapsi ja nende vanemaid, kellel ilmnesid psüühikahäireid.³⁰

Lõuna-Carolinas ja Missouris läbi viidud projektide ja uuringute põhjal saab järeldada, et alaealiste hälbeline käitumine on väiksem, kui probleemi lahendamisse on kaasatud nii perekond kui ka kogukond. Enamgi veel, MST tulemused Missouris näitavad, et paranenud on ka vanemate käitumine.³¹ MST läbinutel on paremad perekondlikud suhted ning paranenud on ka suhted teiste alaealistega.

1.2.1.2. Funktsionaalne pereteraapia

Veel üheks väga tõhusaks perepõhiseks sekkumisprogrammiks on funktsionaalne pereteraapia. Programmi on kaasatud nii probleemsed noorukid kui ka nende perekonnad eri kontekstides (maa-, linna-, multikultuurne) ja kohtlemissüsteemides (kodupõhised

²⁹ S. W. Henggeler, G. B. Melton, L. A. Smith. Family Preservation Using Multisystemic Therapy: An Effective Alternative to Incarcerating Serious Juvenile Offenders. – The Journal of Consulting and Clinical Psychology 1992, Vol. 60, No 6, lk 953–957.

³⁰ C. M. Borduin jt. Multisystemic Treatment of Serious Juvenile Offenders: Long-Term Prevention of Criminality and Violence. – The Journal of Consulting and Clinical Psychology 1995, Vol. 63, No 4, lk 570–575. Arvutivõrgus: <http://humanservices.ucdavis.edu/academy/pdf/borduinetal.pdf>, 02.05.2013.

³¹ Borduin jt (viide 30), tabel 1.

programmid, eraviisilised teenusepakkujad). Lapsed osalevad 3 kuu jooksul 12-1 ühetunnisel seansil (raskematel juhtudel on tunde rohkem). Üks terapeut tegeleb keskmiselt 12–16 perekonnaga. Programm on kasutusel olnud üle 25 aasta ning hindamisuuringutest on selgunud, et noorte korduvõigusrikkumiste arv on märkimisväärselt vähenenud.³² Näiteks käivitati Norras 2007. a lisaks MST teraapiale ka funktsionaalse pereteraapia programm (*Functional Family Therapy*, edaspidi FFT). FFT rakendamiseks tekkis vajadus tõsiasiast, et MST programmi võeti tõsiste käitumishäiretega lapsed. Paljudel lastel oli aga käitumisega probleeme kas ainult kodus või koolis ning õigusrikkumised ei olnud tõsist laadi ning seetõttu ei sobinud nad MST programmi. Samas jäid need lapsed riskirühma ning seetõttu oli oht, et nende käitumishäire süveneb ning ühel hetkel muutuvad nad sobivaks MST programmi. 2011. a tegutses Norras 4 FFT rühma, kes tegelevad perekondadega nii linnades kui ka maapiirkondades. FFT programmi sihtgrupp oli 11.–18. a vähese ja keskmise hälbekäitumisega lapsed, kellel on sõnalisi ja vahel ka füüsilisi konflikte vanematega, halvad suhted eakaaslastega, probleeme koolikohustuse täitmisega ja muid probleeme seoses kooliga. Lapsed olid pärit erinevatest perekondadest (üksikvanemad, lahutatud, abielus, kasuvanemad jt). Enamus juhtumitest oli tegemist Norra perekondadega, kuid oli ka perekondi Kesk-Idast, Aasiast ja Aafrikast. Tulemused näitavad, et funktsionaalse teraapia läbinud alaealistel on paranenud suhted vanematega, vähenenud on aga koolikohustuse mittetäitmine, õigusrikkumiste arv, alaealiste agressiivsus ja narkootikumide tarbimine (tabel 2). Tagasiside vanematelt FFT kohta oli positiivne, enamus täheldasid, et suhted on paranenud palju või väga palju.³³

Tabel 2. Funktsionaalse pereteraapia tulemused Norras

	Laste osakaal %-des enne FFT-d	Laste osakaal %-des pärast FFT-d
Lapsed elavad kodus	88%	98%
Koolikohustuse täitmine	58%	92%
Ei ole pandud toime õigusrikkumisi	90%	100%
Ei ole tarvitanud narkootikume	90%	100%
Ei käitu agressiivselt	60%	98%

Allikas: D. M. Thøgersen. The implementation of Functional Family Therapy in Norway, tabel 4.

³² Edovald (viide 21), lk 21.

³³ D. M. Thøgersen. The implementation of Functional Family Therapy in Norway. Arvutivõrgus: http://www.fftinc.com/resources/FFT_Norway_Report%20FINAL.pdf, 02.05.2013.

Binghamtonis USA-s kasutatakse FFT-d 2007. aastast. 2011. a suunati programmi 146 õigusrikkujat vanuses 10.–18 a. FFT on programmis osalejatele tasuta ning teenust rahastavad Sotsiaalteenuste osakond ning mittetulundusühing United Way. Programmis osalenud alaealisi saab iseloomustada järgmiselt: koolikohustuse mittetäitmine (31%), halvad suhted vanematega (26%), vägivaldne käitumine (22%), käitumishäired (13%) ning alkoholi ja narkootikumide tarvitamine (8%). Teraapia viidi läbi laste kodudes. Tulemused pärast 24 kuud on toodud tabelis 3.³⁴

Tabel 3. FFT tulemused Binghamtonis

	Programmis osalenud alaealiste arv (%-des)
Ei ole toime pandud uusi süütegusid	99%
Ei ole toime pandud uusi väärtegusid	89%
Ei ole kodunt põgenenud	99%
Koolikohustuse täitmine	94%
Alkoholi tarbimise vähenemine	85%
Narkootikumide tarbimise vähenemine	82%

Allikas: Allikas: C. Cox. Broome County Catholic Charities. Functional Family Therapy (FFT) Outcomes.

Ka funktsionaalset pereteraapiat kasutanud projektid tõestavad, et lapse hälbeline käitumine väheneb veelgi rohkem, kui alaealise probleemi lahendamisse on kaasatud nii vanemad kui ka kogukond (sh lapse eakaaslased ja õpetajad), võrreldes lapsekeskse lähenemisega probleemile.

1.2.2. Koolipõhine kuriteoennetus

Teine oluline sotsialiseerimisagent lapse arengu juures on kool. Kaasaegses ühiskonnas tuleb koolil täita kahesuguseid funktsioone. Hariduse avalikud funktsioonid on deklareeritud ja kasvatuslikud eesmärgid, nt inimeste ettevalmistamine täiskasvanu rollideks, oskuste arendamine ja uute teadmiste loomine. Varjatud funktsioonid on ametliku õppekava välised – lapse eetika ja moraali kujundamine, nt vanemate austamine. Lapse õigusvastasel käitumisel ei saa probleemile keskenduda ainult lapse või teiste isikute ja sotsiaalsete gruppide pinnalt. Sotsialiseerumisprotsess on mitmepoolne ning probleemi tekkimisel on kõik juhtumi

³⁴ C. Cox. Broome County Catholic Charities. Functional Family Therapy (FFT) Outcomes. Arvutivõrgus: <http://www.fftinc.com/resources/Broome%20County%20Catholic%20Charities%20FFT%20Outcomes.pdf>, 02.05.2013.

osapooled süüdi.³⁵ Seetõttu on alaealiste õigusrikkumiste ennetamine tõhusam, kui probleemi on kaasatud ka kool. Efektivseteks programmideks peetakse selliseid koolipõhiseid ennetusprogramme, mis on suunatud nii lapsele kui ka koolikeskkonnale. Töötavaid ja mittetöötavaid programme on uurinud Gottfredson jt ning tulemused on toodud tabelis 4.³⁶

Tabel 4. Toimivad ja mittetoimivad koolipõhised ennetusprogrammid

Toimivad programmid	Mittetoimivad programmid
Koolide juhtimise ja distsipliiniga toimetuleku programmid	Klassiga toimetulek
Käitumisnormide kehtestamise programmid	Õpilaste ümberrühmitamine
Kognitiiv-käitumuslikud enesekontrolli ja sotsiaalse kompetentsuse arendamise programmid	Nõustamine, sotsiaaltöö ja teised terapeutilised sekkumised
	Mentorlus, tuutorlus ja tööõpe
	Rekreatsioonilised ja vaba aja tegevused ning üldkasulik töö

Allikas: T. Edovald. Ülevaade alaealiste kuritegevuse vähendamise strateegiatest ja programmidest maailmas, lk 21, 30–33.

Mitmed programmid on efektiivsed ühe või enama probleemse käitumise (kuritegevus, alkoholi/narkootikumide tarbimine, agressiivne käitumine, koolist väljalangemine/koolikohustuse mittetäitmine) vähendamiseks. Koolikeskkonnale suunatud programmid on mõjusamad kui need, mis on suunatud isikute hoiakute, käitumiste ja uskumuste muutmisele, v. a koolis väljalangemise ja koolikohustuse mittetäitmise osas. Näiteks juhitakse koolide juhtimise ja distsipliiniga seotud programmiga koolipersonali tähelepanu probleemide äratundmisele, samas antakse ka juhised, kuidas välja töötada strateegiad probleemide lahendamiseks. Koolikohustuse mittetäitmise osas on töötavateks meetoditeks klassi juhtimine, õpilaste ümberrühmitamine, kognitiiv-käitumuslikud enesekontrolli ja sotsiaalse kompetentsuse arendamise programmid ning mentorlus, tuutorlus.³⁷

Riigikontroll tegi 2007. a auditi koolikohustuse täitmise kohta Eestis. Selle kohaselt tegid õpilased ettepanekuid koolikohustuse täitmise parandamiseks:

- 1) õpetajate kompetentsuse tõstmine;
- 2) koolikorra kehtestamine;

³⁵ Kaugia (viide 18), lk 150–152.

³⁶ Edovald (viide 21), lk 24–29.

³⁷ *Ibid.*, lk 24–25.

3) kooli õhkkonna sõbralikumaks muutmine.³⁸

Eestis käivitati 2004. a Kuriteo Ennetuse SA (KESA) poolt pilootprojekt alaealistele õigusrikkujatele. Projekt põhineb USA-s kasutataval mentorlusprogrammil JUMP. Projekti eesmärk on aidata koolist väljalangenud noortel saada tagasi õpijärjele ning läbi käenduse suunata alaealist eluviiside valikul positiivses suunas. Mentorlusprogrammi olid kaasatud lisaks noorele ja mentorile tema perekond, kool, noorsoopolitseinik, sotsiaaltöötaja, järelevalveametnik, personali juhendaja ja programmi juhendaja ja vabatahtlikud. Mentor pidi külastama noore kodu ning suhtlema tema perekonnaga – nii saadi parem ülevaade noore elamis- ja sotsiaalingimustest. Kootöös lapse kooli ja klassijuhatajaga selgitati välja lapse õpiraskused. Läbi e-kooli süsteemi oli mentoril võimalik jälgida lapse edusamme õppimises ning klassijuhataja märkusi või kiitusi noore käitumise kohta. Lapsed suunati antud programmi läbi noorsoopolitsei. Noorsoopolitsei poolt koolitati mentoreid alaealiste õigusrikkumisi puudutavas seadusandluses ning tutvustati mentorluse programmi eesmärki. Koostöös sotsiaaltöötajaga selgitati vajadusel välja võimalused suunata laps erikooli või laagrist osa võtma. Vabatahtlikud ei olnud ainult mentorid, vaid ka teised kaasalööjad, kes aitasid korraldada laagreid ja muid üritusi.³⁹

Mentor pidi olema vähemalt 22-aastane isik, kellel on töökogemus sotsiaal- või noorsootöö alal, õigus- või sõjaväesüsteemis. Mentori koolitus koosnes 3-päevasest baaskoolitusest, mille käigus külastati ka erikooli ja vanglaid, ning erikursustest, nt laste psühholoogia, suhtlemine, agressiivse käitumine jms. Programmi raames pidi mentor täitma alljärgnevaid ülesandeid:

- 1) saama kokku nii lapse kui tema vanematega ning teavitama neid programmi sisust ning eesolevast tööst ja tegevustest parandamaks alaealise käitumist ja õppimist. Enamik esimese kohtumisi perekonnaga toimus lapse kodus;
- 2) kontakteeruma lapse klassijuhatajaga, kuna sagedasti olid probleemid seotud õppimisega (ei käidud koolis, koolireeglite rikkumine, halvad suhted klassikaaslaste ja õpetajatega). Tavaliselt suhtles mentor regulaarselt ka sotsiaalpedagoogiga, psühholoogiga või direktoriga;

³⁸ Koolikohustuse täitmine ja selle tagamise tulemuslikkus. Kuidas aidata tuhandeid lapsi, kes koolis ei taha käia?, lk 36. Riigikontrolli aruanne Riigikogule. Tallinn: Riigikontroll 2007. Arvutivõrgus: <http://www.riigikontroll.ee/tabid/206/Audit/1999/Area/1/language/et-EE/Default.aspx>, 02.05.2013.

³⁹ Innovative Approaches to Reducing Crime. Mentoring in the Juvenile and Young Adult Justice Systems in Estonia, Finland and the UK, lk 9–13. Arvutivõrgus: http://www.kesa.ee/download/mentorlus/mentorlusraamat_eng.pdf, 02.05.2013.

- 3) kohtumised alaealisega pidid kestma vähemalt 3 tundi nädalas. Kokkusaamistel külastati muuseumeid, käidi kinos või teatris, tehti koos koolitöid, sporditi või lihtsalt vesteldi;
- 4) esitama igakuiseid aruandeid;
- 5) regulaarselt kohtuma programmi juhendajaga;
- 6) teavitama programmi juhatajat igasugustest probleemidest, sh mis puudutavad alaealist.⁴⁰

Programmis osalenud sihtgrupp oli 10.–17. a alaealised, kellel oli probleeme kooliga, käitumisega või muud õigusrikkumised. Programmi läbinud alaealistel vähenes koolikohustuse mittetäitmine, seejuures suunati osad lapsed neile sobivasse õppevormi, nt koduõpe, täiskasvanute koolid. Koolikohustuse täitmine suurenes, kuna lapsed said abi koolitööde tegemisel ning kooli valmisolek aidata õpiraskustega lapsi on suurenenud. Samuti paranesid laste ja vanemate vahelised suhted. Mõned alaealised said juurde vajalikku meditsiinilist ravi ja nõustamist (isiklik nõustamine ja pere nõustamine). Enamus lastest suunati eriõppekavale.⁴¹

1.2.3. Kogukonnapõhine kuriteoennetus

Kogukonnapõhise kuriteoennetuse mõiste määratlemises puudub akadeemilises kirjanduses üksmeel. Triin Edovaldi kokkuvõtte põhineb Welshi ja Hoshi käsitlusel. Nende kohaselt on kogukond tegevuspaik, kus ennetus aset leiab.⁴² Tabelis 5 on toodud toimivad, mittetoimivad ning paljutöötavad kogukonnapõhised ennetusprogrammid.

Tabel 5. Toimivad, mittetoimivad ning paljutöötavad kogukonnapõhised ennetusprogrammid

Toimivad programmid	Mittetoimivad programmid	Paljutöötavad programmid
Regulatiivsed sekkumised riigi ja kohaliku omavalitsuse tasandil	Kriminogeensete kaupade eemaldamine	Kambamõjude vähendamise programmid
Kogukondlik sekkumine tegurite mõjutamiseks eri tasanditel		Mentorlus
Hooliva kogukonna strateegia		Koolijärgne huvitegevus

Allikas: T. Edovald. Ülevaade alaealiste kuritegevuse vähendamise strateegiatest ja programmide maailmas, lk 30–35.

⁴⁰ *Ibid.*, lk 14–17.

⁴¹ *Ibid.*, lk 27–28.

⁴² Edovald (viide 21), lk 30.

Hooliva kogukonna strateegia kohaselt on kogukondlik ennetamine efektiivne siis, kui samaaegselt ja koordineeritult kasutatakse mitmekomponendilisi strateegiaid. Strateegiate väljatöötamisele tuleb kaasata omavalitsuse juhtimistuumik, kogukonna arvamusiidrid ja erinevate rühmade esindajad.⁴³

1.2.4. Kohtulik ja korrektsiooniline kuriteoennetus

Kohtulik ja korrektsiooniline kuriteoennetus on suunatud korduvkuritegude ärahoidmiseks. Toimivad, mittetoimivad ja paljutöötavad programmid on ära toodud tabelis 6.⁴⁴

Tabel 6. Toimivad, mittetoimivad ja paljutöötavad kohtulikud ning korrektsioonilised kuriteoennetusprogrammid

Toimivad programmid	Mittetoimivad programmid	Paljutöötavad programmid
Rehabilitatsiooniprogramm, mis on suunatud konkreetsele isikule kasutades tõhusaid terapeutilisi meetodeid ning kognitiivset ja käitumuslikku kohtlemist	Vangistus	Rehabilitatsiooni rakendamine kombineeritult kogukondlike piirangutega
	Erikooli suunamine	
	Nulltolerants	
	Kinnipidamisasutuste küllastamise programmid	
	Rahatrahv	
	Üldkasulik töö	
	Elektrooniline järelevalve	
	Kriminaalhooldus	
	Öine liikumiskeeld	
	Korrektsioonilaagrid	
	Alkoholi- ja uimastisõltuvuse ravi	

Allikas: T. Edovald. Ülevaade alaealiste kuritegevuse vähendamise strateegiatest ja programmidest maailmas, lk 36–42.

Parimaks korrektsiooniliseks sekkumiseks alaealiste õigusrikkujate puhul on rehabilitatsioon, mis vastab järgmistele põhiprintsiipidele:

- 1) programm peab olema suunatud konkreetsetele õigusrikkujatele;
- 2) programm viiakse ellu tõhusate terapeutiliste meetoditega;
- 3) programm peab olema suunatud suure riskiga õigusrikkujatele ning

⁴³ *Ibid.*, lk 34–35.

⁴⁴ Edovald (viide 21), lk 36.

4) programmis peab kasutama kognitiivseid ja käitumuslikke kohtlemismeetodeid.⁴⁵

Vastavalt AMVS §-dele 3 ja 4 saab alaealiste komisjon määrata alaealisele õigusrikkujale järgmise(d) mõjutusvahendi(d):

- 1) hoiatus;
- 2) koolikorralduslikud mõjutusvahendid;
- 3) vestlusele suunamine psühholoogi, narkoloogi, sotsiaaltöötaja või muu spetsialisti juurde;
- 4) lepitamine;
- 5) kohustus elada vanema, kasuvanema, eestkostja või perekonnas hooldaja juures või asenduskodus;
- 6) üldkasulik töö;
- 7) käendus;
- 8) noorte- või sotsiaalprogrammides, rehabilitatsiooniteenuses või ravikuurides osalemine;
- 9) kasvatuselise eritingimusi vajavate õpilaste kooli suunamine.

Mõjutusvahendi eesmärk on kaasabi osutamine alaealise õiguserikkuja resotsialiseerimisele ning alaealise järgnevate võimalike õiguserikkumiste ennetamine (AMVS § 7 lg 1). Mõjutusvahendi valiku määramisel tuleb alaealiste komisjonil lähtuda õiguserikkuja isikust, toimepandud õiguserikkumise raskusastmest ning tema suhtes varem kohaldatud mõjutusvahendite tulemuslikkusest (AMVS § 7 lg 2).

Mõjutusvahendite määramise statistika 2010. a⁴⁶ ja 2011. a⁴⁷ kohta Eestis on toodud tabelis 7.

⁴⁵ *Ibid.*, lk 41.

⁴⁶ Alaealiste komisjonid Eestis 2010. a. Statistiline ülevaade EHIS-e 2010. a. andmete põhjal, lk 21. Haridus- ja Teadusministeerium/Eesti Noorsootöö Keskus 2011. Arvutivõrgus: http://www.entk.ee/sites/default/files/2010_%20ulevaade_Ehis.pdf, 02.05.2013.

⁴⁷ Alaealiste komisjonid Eestis 2011. aastal – statistiline ülevaade EHIS-e andmete põhjal, lk 19. Eesti Noorsootöö Keskus 2012. Arvutivõrgus: <http://www.entk.ee/sites/default/files/AEK%202011%20%28EHIS%29.pdf>, 02.05.2013.

Tabel 7. Alaealiste komisjonide poolt 2010. ja 2011. a määratud mõjutusvahendid alaealistele õigusrikkujatele

Mõjutusvahend		2010. a		2011. a	
		Arv	Osakaal	Arv	Osakaal
Hoiatus		1106	35,1%	1200	36,22%
Üldkasulik töö		686	21,8%	785	23,69%
Vestlusele suunamine spetsialisti juurde	Psühholoog	345	10,9%	297	8,96%
	Sotsiaaltöötaja	78	2,5%	46	1,39%
	Psühhiaater	32	1,0%	139	4,20%
	Narkoloog	1	0,0%	–	–
	Muu spetsialist	264	8,4%	216	6,52%
	Täpsustamata	121	3,8%	5	0,15%
Koolikorralduslik mõjutusvahend	Erikläss	25	0,8%	22	0,66%
	Pikapäevarühm	24	0,8%	36	1,09%
	Täpsustamata	16	0,5%	7	0,21%
Kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste kooli suunamine	Tapa Erikool	11	0,3%	62	1,87%
	Kaagvere erikool	6	0,2%	27	0,81%
	Kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste kool	52	1,7%		
Programmi suunamine	Sotsiaalprogramm	169	5,4%	191	5,77%
	Noorteprogramm	76	2,4%	80	2,41%
	Rehabilitatsioon	59	1,9%	110	3,32%
	Ravikuur	19	0,6%	17	0,51%
	Täpsustamata	42	1,3%	–	–
Kohustus elada vanema juures		57	1,8%	46	1,39%
Käendus		22	0,7%	16	0,48%
Lepitamine		5	0,2%	11	0,33%

Allikas: Alaealiste komisjonid Eestis 2010. a. Statistiline ülevaade EHS-e 2010. a andmete põhjal, lk 21. Alaealiste komisjonid Eestis 2011. aastal – statistiline ülevaade EHS-e andmete põhjal, lk 19.

Kui võrrelda tabelit 6 tabeliga 7, siis võib öelda, et enamik alaealiste komisjonide poolt määratavaid mõjutusvahendeid on tõendus põhise praktika kohaselt mittetoimivad. Vaja on alaealiste komisjonide, lastevanemate ja õpetajate tihedamat koostööd. Seetõttu on efektiivsemad sellised mõjutusvahendid, kuhu on kaasatud lisaks lapsele ka nende perekond, kool ja kogukond. Alaealise mõjutusvahendi seaduse § 1 ja 2 järgi saab mõjutusvahendi(d) määrata alaealistele vanuses 7–14. a. Seega pole alaealiste komisjonidel võimalik määrata mõjutusvahendeid lastevanematele. Mõjutusvahendit saab määrata teatud juhtudel ainult lapse elukohajärgne kohalik omavalitsus. Nimelt võib kohalik omavalitsus trahvida põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse (PGS) § 14 järgi lapsevanemat, kui tema koolikohustuslik laps ei ole kandud ühegi kooli nimekirja või on ühe õppeveerandi jooksul põhjendamata puudunud

rohkem kui 20%-st õppetundidest.⁴⁸ Mõjutusvahendite määramist lastevanematele arutati 2009. a Kuriteoennetuse Nõukogus, kus leiti, et lastevanematele trahvi määramise asemel tuleks neid pigem koolitada. Seega peaks lastevanemate mõjutamine toimuma läbi koolituste, programmide.⁴⁹ Samale seisukohale jõudis ka Riigikontroll oma 2007. a auditis koolikohustuse täitmise ja selle tagamise tulemuslikkuse kohta. Auditil kohaselt on rahatrahvist olulisem luua muud meetmed, millega kaasatakse lapse koolikohustuse täitmise probleemi lahendamisse perekond.⁵⁰ Selline võimalus on PGS-s ka ette nähtud – § 14 lg 3 kohaselt võib vanemale määratud rahatrahvi asendada vanema nõusolekul üldkasuliku tööga, kasvatusalase koolitusega või lapsega koostegevusega.

Juba 2010. a täheldati Justiitsministeeriumi poolt, et mõjutusvahendite paremaks kättesaamiseks on vajalik mõjutusvahendite pakkujate suurem nähtavus ning koostöö eelkõige alaealiste komisjonidega, aga ka vanemate ning koolidega.⁵¹ Koostöö parandamise väljatöötamiseks on vajalikud eelnevad uuringud probleemi kaardistamiseks. Lisaks on kuriteoennetuste tegevused sõltuvuses riigi-, kohaliku omavalitsuse või mõne muu organisatsiooni rahalistest võimalustest. Senini on kuriteoennetust toetatud peamiselt projektide kaudu läbi erinevate ministeeriumite.⁵²

Ly Pajuri poolt 2009. a läbiviidud uurimusest kuriteoennetuse projektikonkursi tulemuslikkuse kohta selgus, et aastatel 2005–2008 toetati Justiitsministeeriumi poolt peamiselt programme, vaba aja tegevusi ja teavitavaid tegevusi (vt tabel 8).⁵³

Tabel 8. Justiitsministeeriumi poolt projektide toetamine 2005.–2008. a

Projektide liik	Rahastamise %
Teavitavad tegevused	19%
Vaba aja tegevused	24%
Programmide	53%
Muu	4%

Allikas: L. Pajur. Kuriteoennetuse projektikonkursi tulemuslikkus, joonis 4.

⁴⁸ Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus. – RT I 2010, 41. 240 ... RT I, 10.07.2012, 20.

⁴⁹ Vägivalla vähendamise arengukava aastateks 2010–2014, lk 22. Tallinn: 2010. Arvutivõrgus: <http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=49975/V%E4givalla+v%E4hendamise+arengukava+aastateks+2010-2014.pdf>, 02.05.2013.

⁵⁰ Koolikohustuse täitmine ja selle tagamise tulemuslikkus. Kuidas aidata tuhandeid lapsi, kes koolis ei taha käia? (viide 38), lk 36.

⁵¹ Sööt (viide 2), lk 28.

⁵² *Ibid.*, lk 16–17.

⁵³ L. Pajur. Kuriteoennetuse projektikonkursi tulemuslikkus. Tallinn: Justiitsministeerium 2009, lk 13–14.

Teavitavad tegevused on nt loeng, teabepäev, koolitus jne. Vaba aega sisustav tegevus on nt laager, kunstitunnid, spordi- ja huviringid jms. Programmid on sellised tegevused, kus tulemuse saavutamiseks on kasutatud kombineeritud lähenemist, nt tehakse grupitööd või individuaalset nõustamist ning programmi lõpus viiakse läbi laager. Muu tegevuse all on mõeldud nt õppefilmide tegemist.⁵⁴ Projekte ja tegevusi rahastatakse Justiitsministeeriumi, Haridus- ja Teadusministeeriumi (sh alaealiste komisjonide), Siseministeeriumi, Hasartmängumaksu Nõukogu poolt, vähemal määral kohalike omavalitsuste ning erinevate fondide poolt. Seetõttu puudub koondülevaade, kui palju tegelikult rahastatakse kuriteoennetuslikke projekte, millised on projektide tulemuslikkus ning kas äkki toetatakse ühesuguseid sihtrühmi ja tegevusi. Ennetusprojekte rahastavad ka maakondlikud alaealiste komisjonid. Nende poolt rahastati 2005. a peamiselt sotsiaalsete oskuste kujundamise, vaba aja veetmise võimaluste pakkumiste ja töölaagrite projekte.⁵⁵

Seoses eelarvekärbetega on alates 2010. aastast projektide toetamine peatatud. Kui aga riigieelarveline olukord paraneb, siis mittetulundusühingute toetamisega soovitakse jätkata.⁵⁶

Alaealiste õigusrikkumiste ennetamisega on viimastel aastatel hakatud intensiivselt tegelema, põhirõhk on riskgrupis olevate laste varajasel märkamisel, lapse keskkonnas olevate selliste ohutegurite vähendamine, mis mõjutavad lapse õiguskuulekat käitumist. Vägivalla vähendamise arengukava rakendusplaani 2013–2014 punkti 7.2. kohaselt oli Haridus- ja Teadusministeeriumi (HTM) ülesanne analüüsida vanemliku vastutuse suurendamise võimalikkust alaealiste õigusrikkumiste vähendamisel ja ennetamisel.⁵⁷ 2012. a suvel valmis alaealise õigusrikkuja kohtlemise regulatsiooni eelnõu väljatöötamiskavatsus, mille kohaselt kaasatakse vanem rikkumiskäitumise mõjutamiseks.⁵⁸ Nimetatud väljatöötamiskavatsuse jättis kooskõlastamata nii Justiitsministeerium kui ka Sotsiaalministeerium. Mitte kooskõlastamise põhjusteks toodi, et kavatsusest endast ei selgu, milline on planeeritav muudatuste sisu, samuti pole hinnatud muutmisega kaasnevaid kulusid. Justiitsministeerium palus pikendada alaealise õigusrikkuja kohtlemise regulatsiooni koostamise ja menetlemise ajakava, kuna nimetatud väljatöötamiskavatsuses ei ole arvestatud Norra

⁵⁴ *Ibid.*, lk 13.

⁵⁵ *Ibid.*, lk 25.

⁵⁶ Sööt (viide 2), lk 16–17.

⁵⁷ Vägivalla vähendamise arengukava rakendusplaani aastateks 2013–2014. Arvutivõrgus: <http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=54161/Arengukava+rakendusplaani+aastateks+2013-2014.pdf>, 02.05.2013.

⁵⁸ Alaealise õigusrikkuja kohtlemise regulatsiooni eelnõu väljatöötamiskavatsuse kooskõlastamine ja avalik konsultatsioon. Haridus- ja Teadusministeeriumi 21.06.2012 kiri. Lisa 1, lk 5. Arvutivõrgus: <https://eelvoud.valitsus.ee/main/mount/docList/3529356c-b876-4957-8cfd-ca65a2bdcdb1>, 02.05.2013.

finantsmehhanismide abil läbi viidava programmi ajakava ja sisutegevustega. Kuna programm tegeleb alaealiste õigusrikkujate mõjutamisega Eestis ning seetõttu võiks see olla sisendiks uuele HTM-i poolt väljatöötatavale uuele regulatsioonile.⁵⁹ Praegusel hetkel on alaealise mõjutusvahendite seaduse muutmise eelnõu koostamisel, mis kavakohaselt esitatakse Vabariigi Valitsusse 2013. a II pooles.⁶⁰

Haridus- ja Teadusministeerium tegi 2011. a taustaanalüüsi kurikalduvuslike noorte kohtlemise poliitikale. Analüüsi eesmärk oli valmistada ette muutusi Eesti alaealiste õigusrikkujate kohtlemise poliitikas. Muuhulgas analüüsiti ka võimalike eeskujuriikide praktikat alaealiste õigusrikkujate kohtlemisel.⁶¹ Selle tulemusel on tänaseks käivitunud kogukonnapõhine ennetusprogramm, Sotsiaal-, Justiits- ning Haridus- ja Teadusministeeriumi koostöös on välja kuulutatud projektikonkurss multisüsteemsel teraapial põhinevatele programmidele, Siseministeerium kuulutas aga välja konkursi kõrge riskiga noortele suunatud ennetuseprojektidele.

Eestis on hakatud huvi tundma Põhjamaades rakendatavate erinevate kohtlemispraktikate kohta alaealistele õigusrikkujatele. Nimelt toimus käesoleva aasta märtsis Tallinnas õppevisiitide lõpukonverents projektile “Kogukonnakeskne kuriteoennetus ja tugimeetmed noortele”. Projekti raames käisid mitme erineva ministeeriumi, kohalike omavalitsuste ning vabakonna esindajad õppevisiitidel Rootsis, Taanis ja Norras. Selle käigus tutvuti mainitud riikide kogukonnakeskse kuriteoennetusvõrgustikuga ning vanglast vabanenute rehabiliteerimise teenusega. Projekti eesmärk oli arendada spetsialistide oskusi kogukondliku ennetustöö elluviimiseks Eestis.⁶² Konverentsil astus teiste seas ettekandega üles Rapla valla sotsiaalnõunik, kelle sõnade kohaselt oli Rapla vald üks kuuest omavalitsusest, kes osales UNICEF Eesti Fondi koordineeritud kogukondliku varase märkamise ja sekkumise projektis ja stažeerimisprogrammis “Kogukondlik kuriteoennetus ja vanglast vabanenute tugiisikuteenus Põhjamaades”.⁶³

⁵⁹ Väljatöötamiskavatsuse mittekooskõlastamine. Justiitsministeeriumi 02.08.2012 kiri nr 8-2/6091. Arvutivõrgus: <https://eelnoud.valitsus.ee/main/mount/docList/232ca00f-dcbc-495e-b968-1cdd5aef68fa>, 02.05.2013; Alaealise õigusrikkuja kohtlemise regulatsiooni eelnõu väljatöötamiskavatsuse kooskõlastamine. Sotsiaalministeeriumi 20.07.2012 kiri nr 3.1-3/3436. Arvutivõrgus: <https://eelnoud.valitsus.ee/main/mount/docList/e875df83-feb5-4d68-8af9-6ae1d4361a51>, 02.05.2013.

⁶⁰ Vägivalla vähendamise arengukava rakendusplaan aastateks 2013–2014 (viide 57), punkt 9.8.

⁶¹ Taustaanalüüs kurikalduvuslike noorte kohtlemise poliitikale (viide 15), lk 4, 31–47.

⁶² A. Leps. Õppevisiitide lõpukonverents Tallinna Ülikoolis. Arvutivõrgus: <http://www.kuriteoennetus.ee/40585>, 02.05.2013.

⁶³ I. Tamm. Kogukonnapõhine kuriteoennetus Rapla valla näitel. – Ettekanne õppevisiitide lõpukonverentsil Tallinnas Ülikoolis. Arvutivõrgus: http://www.kuriteoennetus.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=40597/Inna+Tamm_Kogukonnap%F5hine+kuriteoennetus+Rapla+valla+n%E4itel.pdf, 02.05.2013.

Kuna teistes riikides on häid tulemusi näidanud erinevad multisüsteemsele teraapiale tuginevad programmid ning kus lapse ja tema perega töötab intensiivselt terve meeskond spetsialiste, siis võiks ka Eestis kaaluda mõne analoogse programmi katsetamist.⁶⁴ Seetõttu on Eestis käivitunud Euroopa Majanduspiirkonna programm “Riskilapsed ja -noored”. Programmi käigus luuakse õiguslik ja organisatsiooniline raamistik laste ja perede toetamise süsteemi kehtestamiseks, töötatakse välja tõenduspõhised sekkumismeetmed vanemlike oskuste arendamise toetuseks ja alaealiste kuritegevuse ennetamiseks. Samuti arendatakse erinevate ametiasutuste spetsialistide oskusi riskilaste varaseks märkamiseks ja piisavaks reageerimiseks.⁶⁵

Siseministerium kuulutas käesoleva aasta aprillis välja konkursi kõrge riskiga noortele suunatud ennetusprojektidele. Projektid peavad olema suunatud riskinoorte sotsiaalsete ja emotsionaalsete oskuste arendamisele ning mis edendavad noorte aktiivset osalemist organisatsioonides ja ühiskonnaelus. Riskinoorte all nähakse antud konkursi raames kõrgenenud haavatavusega noori nagu õigusrikkujad, koolist väljalangenud, akadeemiliselt vähemvõimekad õpilased, ebasoodsas olukorras olevad noored jt. Projektikonkursiga otsitakse sotsiaalpartnereid, kes on valmis läbi viima kvaliteetseid tegevus- ja ennetusprogramme, mõõtma nende tulemusi ning arendama programmi vastavalt vajadustele.⁶⁶

⁶⁴ Vägivalla vähendamise arengukava rakendusplaan aastateks 2013–2014 (viide 57), punkt 7.3.

⁶⁵ Riskilapsed ja -noored. Programmi üldtutvustus. Arvutivõrgus: <http://www.entk.ee/riskilapsedjanoored/programmi-uldutvustus/>, 02.05.2013.

⁶⁶ A. Leps. Siseministerium avas projektikonkursi kõrge riskiga noortele suunatud ennetusprojektidele. Arvutivõrgus: <http://www.kuriteoennetus.ee/40609>, 02.05.2013.

2. Alaealiste komisjonide ennetustööd puudutav uuring

2.1. Uuringu lähtekoht, eesmärk ja valim

Paljud seni efektiivseks osutunud ja praktikas järele proovitud preventiivmeetmed enam ei toimi või kaotavad oma efektiivsust. Kuritegevuse ennetamisel tuleks aktiivselt otsida uusi lähenemisviise. Muutuv ühiskond viib kriminaalpreventsiooni kui niisuguse välja kriminaalõiguses tuntud karistuse üld- ja eripreventsiooni kitsastest raamidest ja koos sellega pakub uusi võimalusi preventiivmeetmete väljaarendamisel.⁶⁷

Uurimuse eesmärgiks on otsida kinnitust hüpoteesidele:

- 1) alaealiste komisjoni koostöö vanemate ja õpetajatega vajab muutmist;
- 2) alaealiste mõjutusvahendid, mis oma olemuselt on kompleksed, kaasates nii vanemaid kui ka õpetajaid, on efektiivsemad.

Esimesele hüpoteesile kinnituse leidmiseks analüüsiti alaealiste, vanemate ja kooli esindajate osavõtmist ja käitumist alaealise õigusrikkumise asja arutamisel. Samuti uuriti alaealiste komisjonide koostöö rahulolu lastevanemate, õpetajatega ning kohaliku omavalitsusega.

Teisele hüpoteesile otsitakse kinnitust järgmiste küsimustega:

- 1) Kuidas saaks komisjoni liikmete arvates koostööd lastevanematega parandada?;
- 2) Kuidas saaks komisjoni liikmete arvates koostööd kooliga parandada?

Lisaküsimusena uuriti alaealiste komisjonide liikmete käest nende arvamust suunamiste võimaluste kohta sotsiaalprogrammidesse ning probleeme seoses sotsiaalprogrammidega. Sotsiaalministri määruse kohaselt on sotsiaalprogrammis osalemine mõjutusvahend, mille kaudu toimub alaealise psühhosotsiaalne abistamine ja tema käitumise korrigeerimine⁶⁸, kuid täpsemaid juhiseid programmi sisu või tegevuste kohta määrus ei anna.⁶⁹ Rannala jt poolt läbiviidud uuringust selgus, et alaealiste komisjonid peavad enamasti sotsiaalprogrammideks laagreid, mõned peavad programmideks ka vabaaja tegevusi.⁷⁰ Seetõttu on sotsiaalprogrammid liigendatud koolitusteks, laagriteks ning grupiteraapiateks.

⁶⁷ E. Raska. Kriminoloogia. Sissejuhatus ainesse. Tallinn: Juura 2002, lk 183.

⁶⁸ Alaealise mõjutusvahendite seadusest tulenevate õigusaktide kehtestamine. Sotsiaalministri määrus 31.07.1998 nr 44. – RTL 1998, 250, 1037 ... RTL 2002, 10, 102.

⁶⁹ E. Korp. Sotsiaalprogramm Tallinna Laste Turvakeskuses. – Sotsiaaltöö 2007, nr 3, lk 36.

⁷⁰ Rannala jt (viide 20), lk 37.

Küsitlus viidi läbi maakondlike alaealiste komisjonide seas. Valimi moodustas 12 alaealiste komisjonide liiget 6-st alaealiste komisjonist, Võru maakonna alaealiste komisjon vastas küsitlusele kollektiivselt. Vastanuid on üle Eesti, enim vastanuid on aga Järvamaalt, Ida-Virumaalt, Läänemaalt ja Saaremaalt. Vastanute seas oli 2 meest ja 10 naist. Valimi komisjoni liikmed on vanuses 32–57 aastat. Komisjoni liige on olnud alates poolest aastast kuni 14 aastani. Erialane haridus on üle poolte liikmetel sotsiaaltöö (Lisa 2).

2.2. Uuringu meetod ja läbiviimine

Küsitluse tulemusi on analüüsitud kvantitatiivsel uurimismeetodil, ilmestades neid vastajate poolsete täiendustega vastuste variantide puhul ning vastajate tsitaatidega.

Käesolev küsitlus viidi läbi elektrooniliselt küsimustiku alusel. Küsimustikus formuleeritud küsimused olid valdavalt kinnised, kuid esines ka lahtisi ja poolkinniseid küsimusi. Vastuste variandid olid ette antud, v.a mõned, millele sai vastata vabas vormis. Vastuseks oli võimalik valida ainult üks variant, v.a küsimuse nr 35 juures. Mõningate küsimuste juures oli võimalik vastuste nimistut täiendada vastajate poolt. Küsimustik on ära toodud Lisas 1.

Infot alaealiste komisjonide kohta sai autor maavalitsuste kodulehtedelt. Kodulehtedel on avaldatud komisjonide koosseis ning üldiselt ka komisjoni sekretäri kontaktandmed. Seetõttu toimus küsimustiku edastamine alaealiste komisjonide liikmetele läbi komisjonide sekretäride. Täidetud küsimustik oli võimalik saata tagasi otse autori e-postile või elektrooniliselt komisjonide sekretäride kaudu.

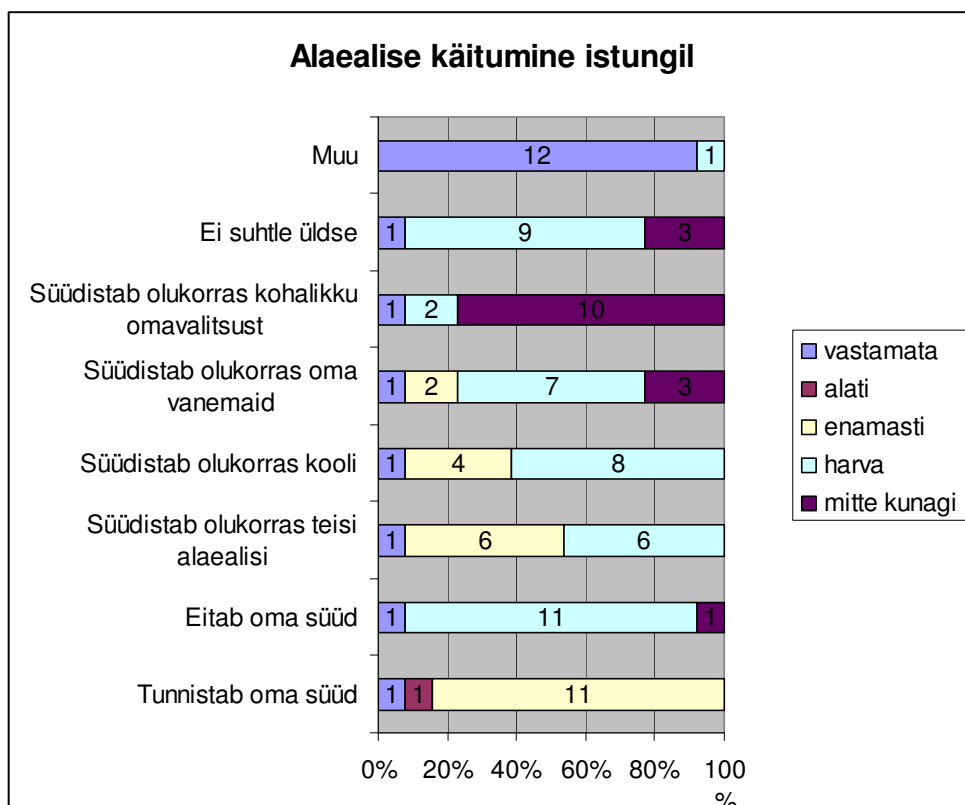
2.3. Uuringu tulemuste analüüs ja järeldused

Alaealiste komisjonide töökorralduse osas on tuginetud komisjonide liikmete hinnangutele, mistõttu ei pruugi need kajastada täpseid statistilisi andmeid. Samuti on järeldused alaealiste, vanemate kui ka kooli esindajate käitumise osas tehtud vastajate tähelepanekute põhjal. Istungeid peetakse peamiselt 1 kord kuus, see kestab paarist tunnist kuni 8 tunnini ja enam. Istungilt on puudutud 2012. aastal keskmiselt 1–2 korda. Alaealise õigusrikkumise materjalidega tutvutakse alati enne istungi algust (lisa 2).

Käesoleva töö Lisa 2 põhjal võib järeldada, et alaealiste komisjonide liikmete arvamuse kohaselt esitab taotlusi alaealiste õigusrikkujate asjade arutamiseks peamiselt politsei, prokurör ja alaealise elukohajärgse valla või linnavalitsuse volitatud esindaja. Komisjoni istungil arutatakse komisjoni liikmete hinnangul enim alaealiste poolt toime pandud varavastaseid süütegusid, koolikohustuse mittetäitmist, suitsetamist ning alkoholi tarbimist. Alaealise õigusrikkumise materjalidega tutvutakse alati enne istungit. Võrreldes küsimustele 9 ja 10 saadud vastuste tulemusi võib järeldada, et õigusrikkumise liigist oleneb, kes taotluse esitab (vt Lisa 2).

Joonise 2 kohaselt enamik alaealisi õigusrikkujaid tunnistavad oma süüd, probleeme on väiksema osaga alaealistest, kes jätab arutamisele tulemata ilma mõjuva põhjuseta või kui ilmub kohale, siis ei suhtle üldse. Näiteks täheldasid 61% vastanutest, et alaealise sundkohaletoomist on tulnud kohaldada 2012. a 1–5 korda. Pooled vastanutest leidsid, et alaealine süüdistab olukorras ka teisi alaealisi. Vähe on olukordi, kus laps arvab olukorras süüdi olevat kooli või lapsevanemad. Lisaks küsitluses pakutud variantidele oli igal vastajal võimalus täiendada vastuste nimistut. Seetõttu lisas üks vastajatest, et mõnikord teeb alaealine ise ettepaneku mõjutusvahendi liigi kohaldamiseks. (Lisa 3)

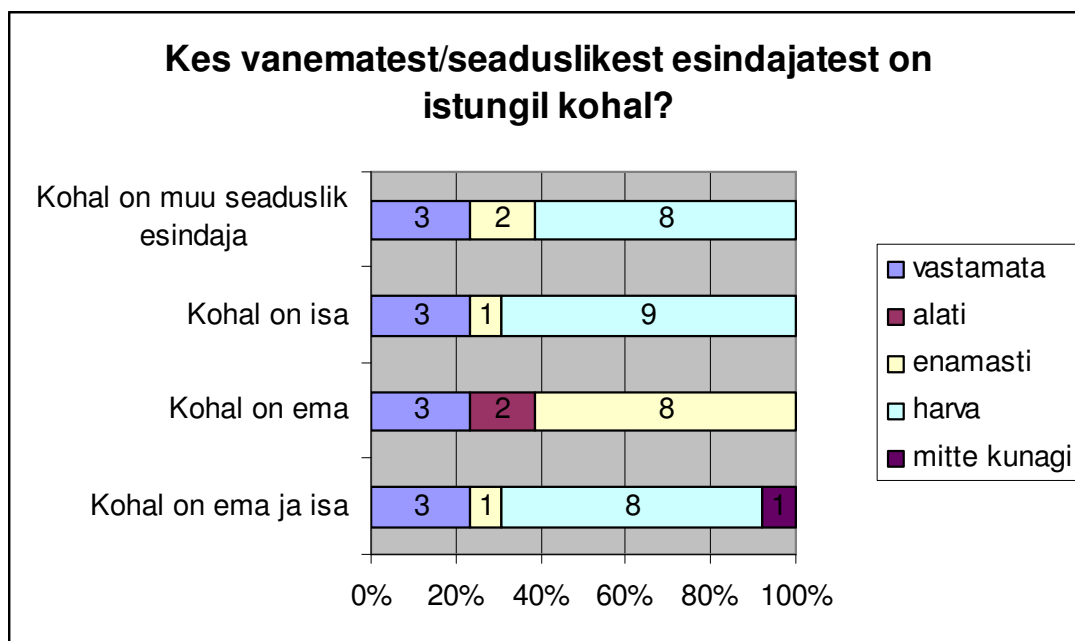
Joonis 2. Alaealiste käitumine istungil

Allikas: Lisa 3, küsimus nr 14.

Vastavalt Lisale 3 pidasid kõik vastajad väga oluliseks koostööd vanematega. Alaealiste komisjonide liikmete arvamuse kohaselt on lapse õigusrikkumise arutamisel kohal enamasti ema, harva on kohal isa või mõlemad vanemad või nende puudumisel muu seaduslik esindaja. Paar vastajat täheldasid, et ema on alati kohal (joonis 3).

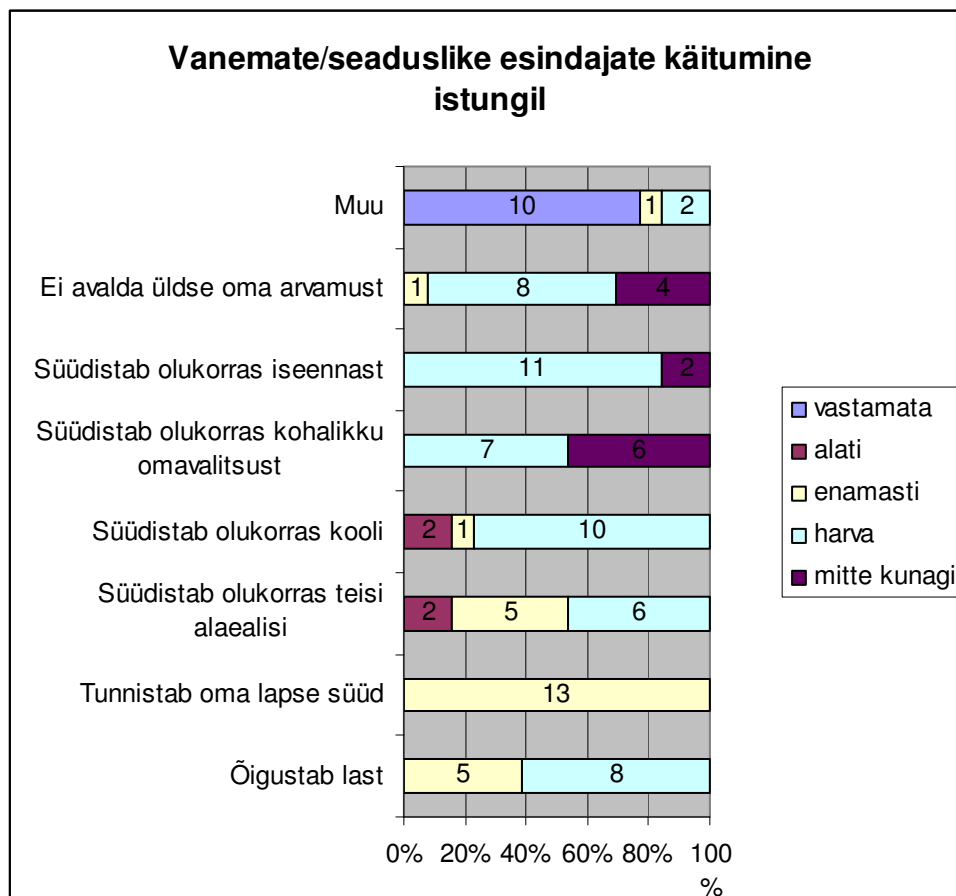
Joonis 3. Vanemate osavõtt alaealise õigusrikkumise arutamisel

Allikas: Lisa 3, küsimus nr 16.

Joonise 4 kohaselt võib öelda, et lapsevanemad alaealiste komisjonide istungil enamasti küll tunnistavad oma lapse süüd (100% vastanutest), kuid samas näevad harva endal süüd olevat, kui laps on õigusrikkumise toime pannud (85%). Arvamused vanemate käitumise kohta, kus lapsevanemad süüdistavad olukorras teisi alaealisi, lähevad lahku. Osad täheldavad, et teisi lapsi süüdistatakse harva, osad jälle, et seda tehakse enamasti. Kaks vastajat on täheldanud, et vanemad on alati süüdistanud olukorras teisi alaealisi. Lapsevanemad süüdistavad harva olukorras kooli, kohalikku omavalitsust. Selliseid alaealiste õigusrikkumiste arutamisi, kus lapsevanem ei avalda üldse oma arvamust, on harva või mitte kunagi. Omalt poolt on vastajad veel täiendanud vanemate käitumist ning vastanud, et sageli kaitstakse oma last (1 vastaja), harva tehakse ettepanek mõjutusvahendi valikuks (1 vastaja) ning teine kord on soovitud kasutada abilist psühholoogi, advokaadi või oma lähedase näol (1 vastaja).

Joonis 4. Vanemate käitumine istungil

Allikas: Lisa 3, küsimus nr 17.

54% vastanutest pidas koostööd vanematega rahuldavaks ning 31% heaks (Lisa 3). Koostöö parandamisel vanematega rõhutati vajadust järjepidevust nendega suhtlemisel. (Lisa 3)

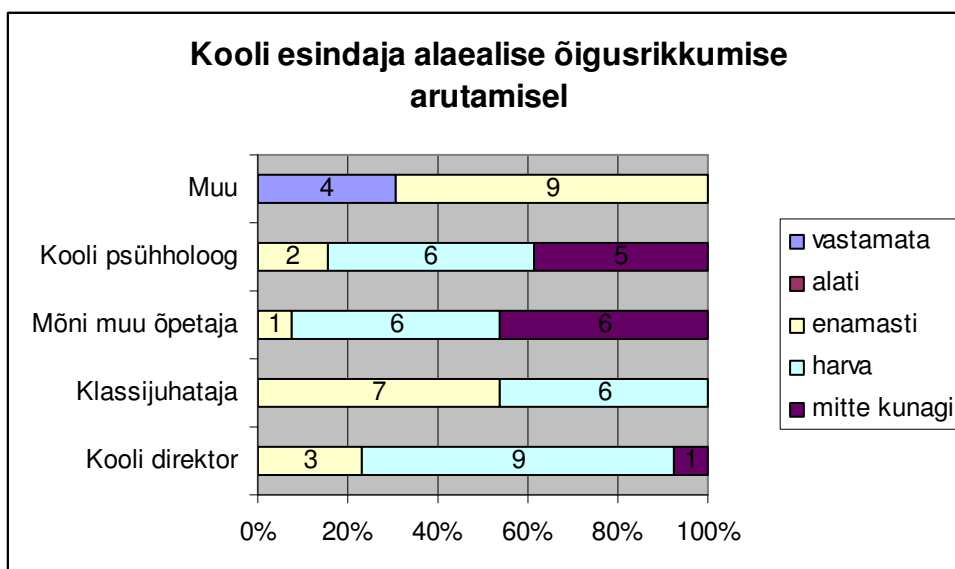
Alaealiste komisjon on valmis koostööks, soov puudub vanemal. (Ida-Viru_1)

Mõistlike vanematega saab alati koostööd teha... (Rapla)

Lisa 4 kohaselt peetakse koostööd kooliga kas väga oluliseks (85%) või pigem oluliseks (15%). Koostööd kooliga peetakse heaks (47%) või rahuldavaks (38%), mõned on jätnud küsimusele aga vastamata. 76% vastanutest täheldas, et alaealise iseloomustust küsitakse koolilt iga kord. 8% vastas, et alaealise iseloomustuse küsimine koolilt on juhtumist, 8% vastas, et on alaealisest ning 8% vastas, et küsimine on muudest põhjustest. Kooli poolt antavaid alaealiste iseloomustusi hinnati üle poolte vastajate poolt põhjalikeks, umbes veerand vastajatest leidsid, et iseloomustused on lakoonilised. Ükski vastanutest ei täheldanud, et kool oleks iseloomustuse jätnud esitamata (Lisa 4).

Joonise 5 kohaselt on alaealise asja arutamisel kooli esindaja (kui asi puudutab ka kooli) alati (23%) või enamasti (54%) kohal, 23% jätsid küsimusele vastamata. Kindlat kooliesindajat pole alaealise õigusrikkumise arutamisel aga välja kujunenud. Klassijuhataja osalemise kohta läksid vastajate arvamused lahku: 54% vastas, et klassijuhataja on kohal enamasti ning 46%, et harva. 47% alaealiste komisjonide liikmetest hindas, et kooli psühholoog on kohal harva, 38%, et mitte kunagi ja 15% enamasti. Harva on kohal kooli direktor või mõni muu õpetaja. Omalt poolt on küsimustikule vastanud veel täiendanud kooli osalemist arutamisel ning vastanud, et enamasti on kohal sotsiaalpedagoog (8 vastanut). Üks vastanutest lisas veel, et kohal on enamasti õppealajuhataja.

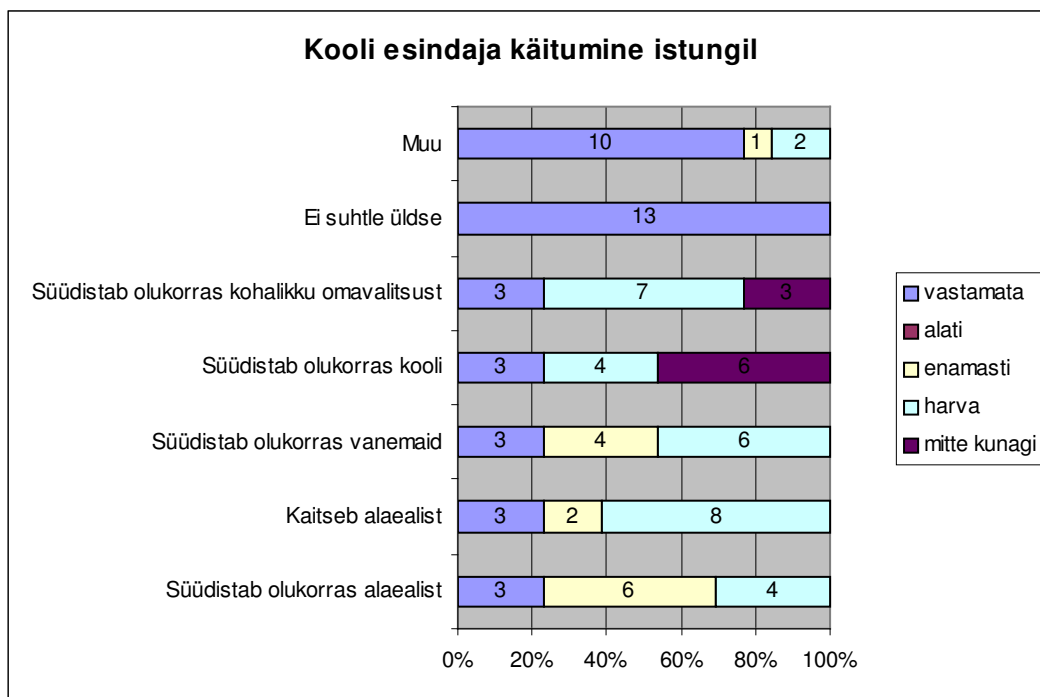
Joonis 5. Kooli esindaja alaealise õigusrikkumise arutamisel

Allikas: Lisa 4, küsimus nr 24.

Joonise 6 põhjal võib öelda, et kooli esindaja peab olukorras süüdi olevaks ennekõike alaealist ennast (enamasti 46%, harva 31%). Veidi vähem lastest süüdistatakse olukorras nende vanemaid (31% vastajatest arvas, et kool süüdistab enamasti olukorras vanemaid, 46% arvas aga, et harva). Asja arutamisel kaitstakse harva alaealist kooli poolt (62% vastanutest). Kool süüdistab harva olukorras kohalikku omavalitsust, kõige vähem peetakse kooli süüdi olevat probleemi tekkimisel. Lisaks täheldati, et enamasti on kool ainult info edastaja istungil (1 vastaja), harva on kooli esindaja käitunud kui lapse ja tema huvide esindaja (1 vastaja) ning harva tehakse ka kooli poolt ettepanek mõjutusvahendi valikuks (1 vastaja).

Joonis 6. Kooli esindaja käitumine istungil

Allikas: Lisa 4, küsimus nr 25.

Alaealiste komisjonide liikmete seas läbiviidud küsitlusest selgus, et 92% vastanutest pidas koostööd kohaliku omavalitsusega väga oluliseks, ning 8% pigem oluliseks (Lisa 5). Alaealise õigusrikkuja perekonna iseloomustust küsitakse kohaliku omavalitsuse käest iga kord. 54% vastanutest leidis, et kohaliku omavalitsuse poolt antavad perekonna iseloomustused on põhjalikud, 23% leidis aga, et iseloomustused on lakoonilised, 23% jätsid vastamata. Koostööd kohaliku omavalitsusega pidas heaks 62% vastanutest, 15% pidas koostööd väga heaks ja 15% rahuldavaks, 8% jättis vastamata (Lisa 5).

Kokkuvõtlikult võib öelda, et koostöö vanematega ja õpetajatega vajab muutmist, kuna nii lapsevanem(ad) kui ka õpetaja(d) ei leia probleemi tekkimisel endil süüd olevat. Koostööd lastevanematega peetakse veidi üle poolte arvates rahuldavaks. Koostööd kooliga hinnati veidi vähem kui poolte vastajate poolt aga heaks. Ükski vastaja ei pidanud koostööd lastevanematega või kooliga väga heaks, kui samas hindas 2 vastajat koostööd kohalike omavalitsustega väga heaks.

Küsitlusest selgus ka, et alaealiste komisjonid peavad lastele määratavaid mõjutusvahendeid, mis oma olemuselt on kompleksed, kaasates nii vanemaid kui ka õpetajaid, efektiivsemaks. Osa vastanutest leidsid, et koostöö kooliga sõltub kooli suhtumisest probleemi lahendamisse. Mõnikord on kooli juhtkond passiivne lahenduste otsimisel. Vaja on konkreetset spetsialisti

kooli juurde, kes oleks vahelülks nii lapse, kooli kui ka alaealiste komisjoni vahel. (Lisa 3, küsimus nr 19 ja Lisa nr 4, küsimus nr 27)

Võimaldades seadusega määrata mõjutusvahendeid ka lapsevanematele. (Ida-Viru_2)

Järjepideva suhtlemisega ja mõne puhul mingi kohustuse või sunnimeetodiga. (Järva_3)

Mõjutusvahendite seadus peaks puudutama ka vanemaid. Erinevatel ametnikel peaks olema rohkem aega sisuliseks suhtlemiseks. (Tartu)

Mõistlike vanematega saab alati koostööd teha. Küll oleks aga tarvis sanktsioonimehhanisme neile vanematele, kes koostööks mingeid soove ei oma. Nt: sundtoomine on võimalik vaid alaealisele. Soomes on aga võimalik koostööd sanktsioonimehhanismidega tagada (lastekaitstes ja sotsiaaltöös) ja suunata pere abi saama – nõustamisele ning koolitusele. (Rapla)

Leida koostööst huvitatud koolitöötaja, suhelda, anda tagasisidet, teha kokkuleppeid, võimalusel arvestada koolipoolseid ettepanekuid. (Lääne_2)

Koolid peaksid tegema ise rohkem sisulist tööd, olema professionaalsemad (omama professionaalset tugisüsteemi) probleemide hindamisel. Praegu delegeerib kool sageli probleemi lahendamise komisjonile kergekäeliselt. (Tartu)

Kooli poolsete tugimeetmete rakendamise ja huviga koostöö vastu. (Ida-Viru_2)

Probleemiks on mõne kooliga mõjutusvahendite täitmine, kool pole nõus kohaldama. Plaanis infopäev, selgitada komisjoni tegevust ja ootusi. (Järva_3)

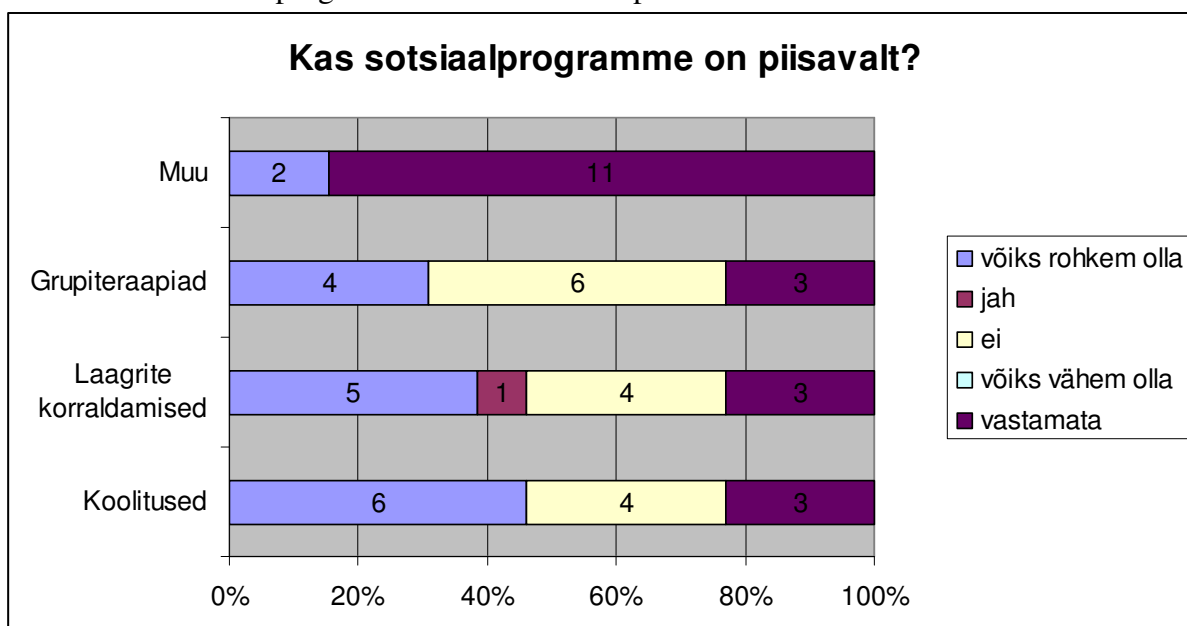
Suhtlemine on korras enamiku koolidega, kus on olemas sotsiaalpedagoog. Suhteid võib pidada probleemseteks mõne üksiku kooliga. Tegemist on juhtivpersoonide isikuväärtustega. Tuleb suhelda ja probleemsed teemad lahti rääkida. Vajadus sotsiaalpedagoogi omada on olemas kõigis koolides. Õpetajal ja klassijuhatajal, tihti ka kooli juhtkonna esindajail (direktor, õppealajuhataja) ei pruugi olla isiklikku inimlikku ressursi ega aega õpilaste sotsiaalsete probleemidega tegelemiseks. Seadusandlus peaks jõudma sinnamaani, et

Lisaküsimusena uuriti alaealiste komisjonide liikmetelt, kas nad on teadlikud käigus olevatest sotsiaalprogrammidest ja paluti hinnata, kas sotsiaalprogramme on piisavalt ja kas programmid on vajalikud. Küsitlusest selgus, et informatsiooni sotsiaalprogrammide kohta saadakse erinevatest allikatest. Veidi vähem kui pool vastas, et teavet saadakse infovõrgustikust. Kolmandik vastas, et info nendeni ei jõua või et nende maakonnas sotsiaalprogrammid puuduvad. 15% vastas, et infot sotsiaalprogrammide kohta saadakse maavalitsuse või alaealiste komisjoni sekretäri kaudu, 8% jättis küsimusele vastamata. (Lisa 6)

Veidi vähem kui pool vastajatest leidis, et informatsiooni sotsiaalprogrammide kohta on piisavalt, 38% vastas, et infot on vähe ning 15% jättis küsimusele vastamata. (Lisa 6)

Joonise 7 põhjal selgub, et umbes 40% vastajatest arvavad, et sotsiaalprogramme võiks rohkem olla, samapalju vastajaid konstateerib ainult fakti, et sotsiaalprogramme on küll vähe, kuid ei leia, et neid võiks rohkem olla. Kõige rohkem ollakse rahul laagritega – 1 vastaja leidis, et laagreid on piisavalt. Veel pakuti vastajate poolt välja, et rohkem võiks olla konkreetseid pikemaajalisi tegevusi noortele, nt praktiliste tööde-tegevuste õpetamine (1 vastaja) ning rohkem võiks olla ka vanemate koolitusi (1 vastaja). (Lisa 6)

Joonis 7. Kas sotsiaalprogramme on Teie arvates piisavalt?

Allikas: Lisa 6, küsimus nr 34.

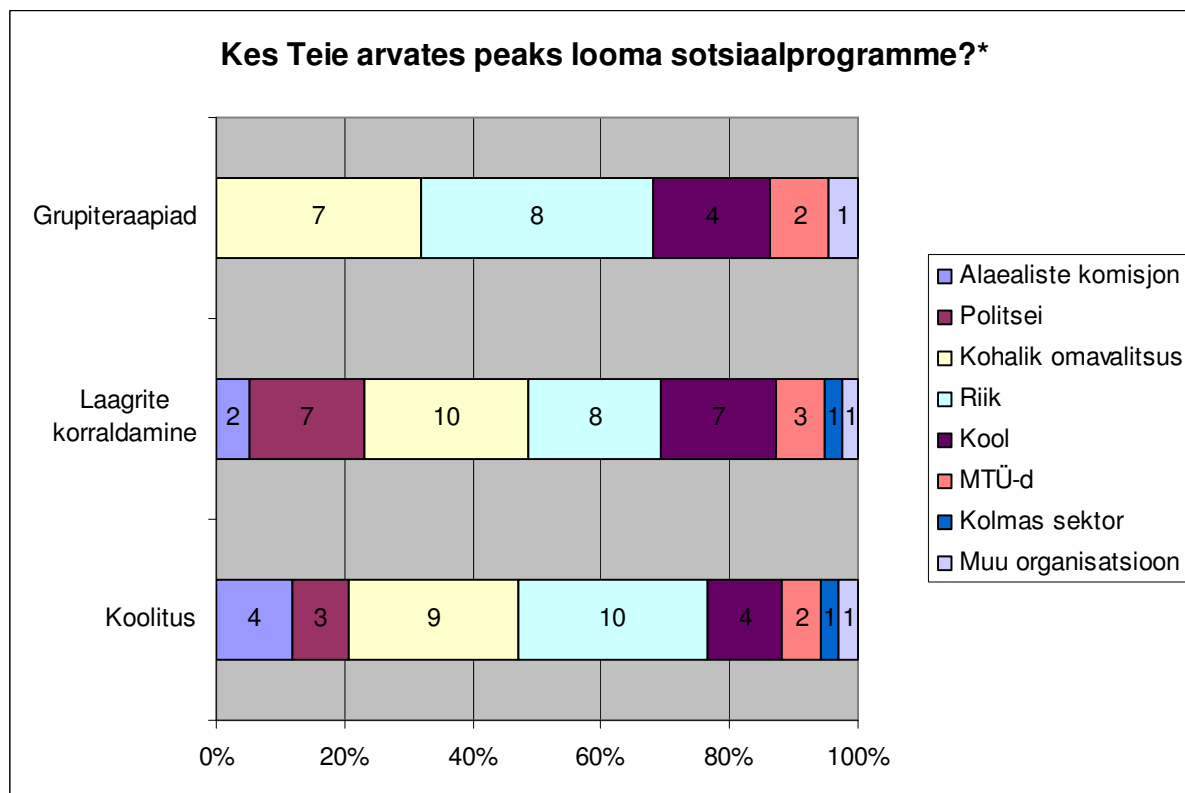
Sobivaid sotsiaalprogramme on maakonnas vähe. Enamasti jõuab maakondlike programmide info komisjonini läbi rahastamisvajadusest teada andmise. Osaleme ka riiklikes programmides. Info liigub maavalitsusse ja edastatakse enamasti kohalike omavalitsuste sotsiaal- või lastekaitsetöötajatele, kes oma valla inimeste ja nende vajaduste kohta informatsiooni omavad. (Rapla) (Lisa 6)

Järvemaal on psühholoogiline ja psühhiaatriline nõustamine, erinevad koolitused lapsevanematele ja ka õigusrikkujatele praktiliselt olematud. Suurlinnades nõustamisel käimine võtab kaua aega ja perel puuduvad tihti ka majanduslikud võimalused. Nõustamiskeskused on liialt koondunud suurlinnadesse. (Järva_3) (Lisa 6)

Küsimusele, kes peaks looma sotsiaalprogramme, sai vastuseks märkida mitu varianti. Sotsiaalprogrammi algatamine ongi mitme organisatsiooni koostöö, mida tõestasid ka tulemused (joonis 8). Veidi rohkem kerkis esile riigi ja kohaliku omavalitsuse roll sotsiaalprogrammide loomisel. Näiteks arvasid vastajad, et koolitusi peaks korraldama riik (29%), kohalik omavalitsus (26%) ja kool (12%). Laagrite korraldamine on valdava arvamuse kohaselt kohaliku omavalitsuse (25%), riigi (20%), kooli (18%), politsei (18%) ja mittetulundusühingute (8%) ülesanne. Grupiteraapiaid peaks aga korraldama riik (36%), kohalik omavalitsus (32%), kool (18%) ja mittetulundusühingud (9%). Teiste organisatsioonide osatähtsus sotsiaalprogrammide loomisel oli väike. (Lisa 6)

Sotsiaalprogrammide loomisel on küsimus ressursside, pädevuste ja järjepidevuses kohtumises. Sotsiaalsed probleemid on kuhjunud. Viimastel aastatel ei ole toimunud ühtki "lihtsate küsimuste aruteluga" maakondlikku komisjoni istungit. Seadus paneb alaealiste komisjonidele kohustuse koordineerida maakondlik alaealistega tehtav kriminaalennetustöö. Alaealiste komisjonis on aga vaid üks palgaline isik – komisjoni sekretär. Alaealiste komisjonidele riiklike rahaliste ressursside jaotusel on käsil neljas aasta, mil komisjonidele ei eraldata enam vahendeid kriminaalpreventiivsete projektide tarbeks (komisjoni eelarvest on kõrvaldatud ka sellesisuline eelarverida). (Rapla)

Joonis 8. Sotsiaalprogrammide loomine

Allikas: Lisa 6, küsimus nr 35. * Võimalik oli valida mitu vastuse varianti.

84 % vastanutest leidis, et sotsiaalprogramme nii alaealistele kui ka nende vanematele oleks väga vaja, 8% vastas aga, et pigem oleks vaja. Peaaegu kõik vastanud leidsid, et sotsiaalprogrammide loomine peaks toimuma riigi ja kohaliku omavalitsuse tasandil.

Koolituse oleks parem korraldada lapsevanematele. (Rapla) (Lisa 6)

Kokkuvõtvalt võib öelda, et sotsiaalprogramme on vähe ning nad vajavad muutmist, kuna praegusel hetkel saab vastavalt sotsiaalministri 31.07.1998 määruse nr 44 "Alaealise mõjutusvahendite seadusest tulenevate õigusaktide kehtestamise" punktile 3 (sotsiaalprogrammides või ravikuurides osalemise rakendamise kord) sotsiaalprogrammides osaleda ainult alaealine. Samas vastas 84%, et väga oleks vaja sotsiaalprogramme nii alaealistele kui ka nende vanematele. Sotsiaalprogrammide käivitamine peaks toimuma ennekõike kohalike omavalitsuste ja riigi tasandil.

Autori poolt läbiviidud uuringus selgus, et alaealiste komisjonide liikmete arvates peaks sotsiaalprogrammide loomine (sh siis ka rahastamine) toimuma riigi ja kohaliku omavalitsuse tasandil.

Kokkuvõte

Alaealiste õigusrikkumiste ennetamisega on viimastel aastatel hakatud intensiivselt tegelema. Põhirõhk on riskgrupis olevate laste varajasel märkamisel ja lapse kasvukeskkonnas olevate ohutegurite, mis mõjutavad lapse õiguskuulekat käitumist, vähendamine. Paljud seni efektiivseks osutunud ja praktikas järele proovitud preventiivmeetmed enam ei toimi või kaotavad oma efektiivsust. Kuritegevuse ennetamisel otsitakse uusi lähenemisviise. Muutuv ühiskond viib kriminaalpreventsiooni kui niisuguse välja kriminaalõiguses tuntud karistuse üld- ja eripreventsiooni kitsastest raamidest ja koos sellega pakub uusi võimalusi preventiivmeetmete väljaarendamisel.

Bakalaureusetöö käigus selgus, et mõjutusvahend on seda tõhusam, kui lapse probleemi lahendamisse on kaasatud nii vanemad kui ka õpetajad. Seda tõestavad maailmas edukalt kasutatud multisüsteemsel teraapial ja funktsionaalsel pereteraapial põhinevad ennetusprogrammid. Mitmed uuringud näitasid, et alaealiste korduv õigusrikkumiste arv vähenes, koolikohustuse täitmine paranes, samuti paranesid alaealise suhted teiste eakaaslastega ja vanematega märgatavalt, kui mõjutusvahendi kohaldamisel oli kaasatud ka lapse vanemad ja õpetajad. Toimivateks perekonnapõhisteks programmideks loetakse kodukülastusi, vanemate õpetamisi koos päevahoiuga, koolipõhist laste koolitust koos vanemate koolitusega, funktsionaalset pereteraapiat ja multisüsteemset pereteraapiat. Vajalik on mõjutusvahendite pakkujate suurem nähtavus ning koostöö eelkõige alaealiste komisjonidega, aga ka vanemate ning koolidega.

Vastavalt alaealise mõjutusvahendite seadusele saab alaealiste komisjon määrata alaealisest õigusrikkujale üheksat erinevat liiki mõjutusvahendit. Mõjutusvahendi eesmärk on kaasabi osutamine õiguserikkuja resotsialiseerumisele ning järgnevate võimalike õiguserikkumiste ennetamine. Mõjutusvahendi valiku määramisel lähtutakse õiguserikkuja isikust, toimepandud õiguserikkumise raskusastmest ning tema suhtes varem kohaldatud mõjutusvahendite tulemuslikkusest.

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärgiks oli uurida alaealiste komisjonide koostööd (sh info liikumist) alaealise pere ja kooli vahel, välja selgitada, kui rahul ollakse tehtava koostööga ning kuidas koostööd parandada, et seeläbi ennetada alaealiste kuritegevust.

Alaealiste komisjonide liikmete seas läbi viidud küsitlusest selgus, et koostööd lastevanematega, koolidega ning kohalike omavalitsustega peetakse väga oluliseks. Alaealiste komisjonide koostööd vanematega hinnati rahuldavaks ning kooliga heaks. Koostööd kõigi osapoolte vahel aitaks ennekõike parandada suhtumine alaealise õigusrikkuja probleemi: vastanute hinnangul ei näe nii lapsevanem(ad) kui ka õpetaja(d) probleemi tekkimisel endil süüd olevat. Vaja oleks konkreetset spetsialisti kooli juurde, kes oleks vahelülis nii lapse, kooli kui ka alaealiste komisjoni vahel. Küsitlusest selgus, et alaealiste komisjonid peavad lastele määratavaid mõjutusvahendeid, mis oma olemuselt on kompleksed, kaasates nii vanemaid kui ka õpetajaid, efektiivsemaks.

Alaealiste komisjonide liikmete arvates võiks sotsiaalprogramme rohkem olla, neid peaks ennekõike looma riik ja kohaliku omavalitsus. Infot sotsiaalprogrammide kohta saadakse erinevatest allikatest: infovõrgustikust, maavalitsuselt. Oli ka neid, kes vastasid, et nendeni vastav info ei jõua.

Efektiivseteks programmideks peetakse sellised koolipõhiseid ennetusprogramme, mis on suunatud nii lapsele kui ka koolikeskkonnale, nagu nt koolide juhtimise ja distsipliiniga toimetuleku programmid, käitumisnormide kehtestamise programmid, kognitiiv-käitumuslikud enesekontrolli ja sotsiaalse kompetentsuse arendamise programmid.

Cooperation of juvenile committees with parents and teachers for the prevention of juvenile offences

Summary

In the last few years, prevention of juvenile offences has been taken up intensively. In order to reach problematic families as early in a child's life as possible, local child protection specialists and social workers cooperate. It is important to constantly develop cooperation between specialists and institutions involved with children and young people which would guarantee a sufficient communication. It is necessary to involve parents and develop parental skills.

Pursuant to the Juvenile Sanctions Act, juvenile committee can impose nine different types of sanctions on juvenile offenders. The purpose of the sanction is to provide assistance in the re-socialisation of a juvenile offender and to prevent offences in the future. In choosing a sanction, the personality of the offender, the gravity of the committed offence and the efficiency of earlier sanctions imposed on him/her shall be taken into account.

In foreign states, programmes to help children at risk have been developed. In Estonia there are separate programmes to develop the practice of upbringing, but a target group, who would actually need this most, is not covered – furthermore, the programmes may not be sustainable. The movement has to be towards an individual approach, which assumes cooperation from local social workers, workers of educational institutions etc to identify children at risk.

The aim of this bachelor thesis was to find out how satisfied juvenile committees are with the cooperation with the parents and teachers in preventing juvenile offences and how can the cooperation be improved. In order to find out, the author has carried out a sociological survey among the members of county juvenile committees in March 2013. Theoretical part of the research is based on literature from law and social studies and previous studies by different authors.

As a result of the bachelor thesis, it was found that juvenile committees consider cooperating with parents, schools and local governments very important. The cooperation of juvenile committees with parents was rated adequate and with schools the rating was good. The cooperation between parties could be enhanced first and foremost by changing the attitude

towards the problem of juvenile offender: neither the parent(s) nor the teacher(s) admit fault in formation of the problem. A specific specialist would be needed at schools who would act as an intermediate between the child, school, and the juvenile committee. It was found in the survey that juvenile committees consider those sanctions imposed on children that are by their nature more complex, by including both the parents and teachers, to be more effective.

According to the members of juvenile committees, there could be more social programmes; they should be created first and foremost by the state and the local government. School-based prevention programmes that are targeted both at children as well as at the school environment are considered to be effective, for example programmes for managing schools and discipline, programmes for establishing rules of conduct, programmes for improving cognitive-behavioural self-control and social competence.

Kasutatud kirjandus

1. Alaealiste komisjonid Eestis 2010. a. Statistiline ülevaade EHis-e 2010. a. andmete põhjal. Haridus- ja Teadusministeerium/Eesti Noorsootöö Keskus 2011. Arvutivõrgus: http://www.entk.ee/sites/default/files/2010_%20ulevaade_Ehis.pdf, 02.05.2013.
2. Alaealiste komisjonid Eestis 2011. aastal – statistiline ülevaade EHis-e andmete põhjal. Eesti Noorsootöö Keskus 2012. Arvutivõrgus: <http://www.entk.ee/sites/default/files/AEK%202011%20%28EHIS%29.pdf>, 23.03.2013.
3. Alaealise õigusrikkuja kohtlemise regulatsiooni eelnõu väljatöötamiskavatsuse kooskõlastamine. Sotsiaalministeeriumi 20.07.2012 kiri nr 3.1-3/3436. Arvutivõrgus: <https://eelnoud.valitsus.ee/main/mount/docList/e875df83-feb5-4d68-8af9-6ae1d4361a51>, 02.05.2013.
4. Alaealise õigusrikkuja kohtlemise regulatsiooni eelnõu väljatöötamiskavatsuse kooskõlastamine ja avalik konsultatsioon. Haridus- ja Teadusministeeriumi 21.06.2012 kiri. Lisa 1, lk 5. Arvutivõrgus: <https://eelnoud.valitsus.ee/main/mount/docList/3529356c-b876-4957-8cfd-ca65a2bdcdb1>, 02.05.2013.
5. Auväärt, L. Lapsed ja puuetega inimesed õigusmenetluses. Juriidilised, kriminoloogilised ja õiguspsühholoogilised aspektid. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus 2001.
6. Borduin, C. M. jt. Multisystemic Treatment of Serious Juvenile Offenders: Long-Term Prevention of Criminality and Violence. – The Journal of Consulting and Clinical Psychology 1995, Vol. 63, No 4.
7. Cox, C. Broome County Catholic Charities. Functional Family Therapy (FFT) Outcomes. Arvutivõrgus: <http://www.fftinc.com/resources/Broome%20County%20Catholic%20Charities%20FFT%20Outcomes.pdf>, 02.05.2013.
8. Edovald, T. Õpilaste kuritegevuse preventatsioon. – Riigikogu toimetised 2012, nr 26. Arvutivõrgus: <http://www.riigikogu.ee/rito/index.php?id=11255>, 02.05.2013.
9. Edovald, T. Ülevaade alaealiste kuritegevuse vähendamise strateegiatest ja programmidest maailmas. Tallinn: Justiitsministeerium 2005. Arvutivõrgus: <http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=36260/%DClevaade+alaealiste+kuritegevuse+v%E4hendamise+programmidest%26%238230%3B.pdf>, 02.05.2013.
10. Farrington, D. P. Methodological Quality Standards for Evaluation Research. – The Annals of the American Academy of Political and Social Science 2003, Vol. 587.

11. Graham, J., Bennet, T. Kriminaalpreventsioon Euroopas ja Põhja-Ameerikas. Tallinn: Kriminaalpreventsiooni Nõukogu 1998.
12. Henggeler, S. W., Melton, G. B., Smith, L. A. Family Preservation Using Multisystemic Therapy: An Effective Alternative to Incarcerating Serious Juvenile Offenders. – The Journal of Consulting and Clinical Psychology 1992, Vol. 60, No 6.
13. Innovative Approaches to Reducing Crime. Mentoring in the Juvenile and Young Adult Justice Systems in Estonia, Finland and the UK. Arvutivõrgus: http://www.kesa.ee/download/mentorlus/mentorlusraamat_eng.pdf, 02.05.2013.
14. Kaugia, S. Alaealine õigusliku vastutuse subjektina. – S. Kaugia (koost). Õigus. Psühholoogia. Sotsioloogia. Õppematerjale III. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus 2003.
15. Kaugia, S. Kasvumiljöö mõju kurjategijate taastootmisele. – J. Sootak (koost). Eesti Kriminaalõiguse arenguteedest. Artiklite kogumik. Pühendatud professor Ilmar Rebase mälestusele. Tartu: Juristide Täienduskeskus 1997.
16. Koolikohustuse täitmine ja selle tagamise tulemuslikkus. Kuidas aidata tuhandeid lapsi, kes koolis ei taha käia? Riigikontrolli aruanne Riigikogule. Tallinn: Riigikontroll 2007. Arvutivõrgus: <http://www.riigikontroll.ee/tabid/206/Audit/1999/Area/1/language/et-EE/Default.aspx>. 02.05.2013.
17. Korp, E. Sotsiaalprogramm Tallinna Laste Turvakeskuses. – Sotsiaaltöö 2007, nr 3.
18. Kuriteoennetuse Nõukogu koduleht. Arvutivõrgus: <http://www.kuriteoennetus.ee/35842>, 02.05.2013.
19. Leps, A. Siseministerium avas projektikonkursi kõrge riskiga noortele suunatud ennetusprojektidele. Arvutivõrgus: <http://www.kuriteoennetus.ee/40609>, 02.05.2013.
20. Leps, A. Õppevisiitide lõpukonverents Tallinna Ülikoolis. Arvutivõrgus: <http://www.kuriteoennetus.ee/40585>, 02.05.2013.
21. Pajur, L. Kuriteoennetuse projektikonkursi tulemuslikkus. Tallinn: Justiitsministerium 2009.
22. Rannala, I.-E., Tiko, A., Rohtla, A. Käitumisraskustega noored ja neile määratud mõjutusvahendite kohaldamine alaealiste komisjonides, Tallinn: Justiitsministerium 2006. Arvutivõrgus: <http://digar.nlib.ee/digar/show/?id=1672>, 02.05.2013.
23. Raska, E. Kriminoloogia. Sissejuhatus ainesse. Tallinn: Juura 2002.
24. Riskilapsed ja -noored. Programmi üldtutvustus. Arvutivõrgus: <http://www.entk.ee/riskilapsedjanoored/programmi-uldutvustus/>, 02.05.2013.
25. Sööt, M.-L. (koost). Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018. Seletuskiri. Arvutivõrgus:

- <http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=50604/Seletuskiri+%28kriminaal+poliitika+arengusuunad+aastani+2018%29.pdf>, 02.05.2013.
26. Tamm, I. Kogukonnapõhine kuriteoennetus Rapla valla näitel. – Ettekanne õppevisiitide lõpukonverentsil Tallinna Ülikoolis. Arvutivõrgus: <http://www.kuriteoennetus.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=40597/Inna+Tamm+Kogukonnap%F5hine+kuriteoennetus+Rapla+valla+n%E4itel.pdf>, 02.05.2013.
27. Taustaanalüüs kurikalduvuslike noorte kohtlemise poliitikale. Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium 2011. Arvutivõrgus: <http://www.hm.ee/index.php?0512580>, 02.05.2013.
28. Thøgersen, D. M. The implementation of Functional Family Therapy in Norway. Arvutivõrgus: http://www.fftinc.com/resources/FFT_Norway_Report%20FINAL.pdf, 02.05.2013.
29. Vägivalla vähendamise arengukava aastateks 2010–2014. Tallinn: 2010. Arvutivõrgus: <http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=49975/V%E4givalla+v%E4hend+amise+arengukava+aastateks+2010-2014.pdf>, 02.05.2013.
30. Vägivalla vähendamise arengukava rakendusplaan aastateks 2013–2014. Arvutivõrgus: <http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=54161/Arengukava+rakendusplaan+aastateks+2013-2014.pdf>, 02.05.2013.
31. Väljatöötamiskavatsuse mittekooskõlastamine. Justiitsministeeriumi 02.08.2012 kiri nr 8-2/6091. Arvutivõrgus: <https://eelvoud.valitsus.ee/main/mount/docList/232ca00f-dcbc-495e-b968-1cdd5aef68fa>, 02.05.2013.
32. Welsh, B. C. Evidence-based Crime Prevention: Scientific Basics, Trends, Results and Implications for Canada. Ottawa: National Crime Prevention Centre 2007. Arvutivõrgus: http://www.publicsafety.gc.ca/prg/cp/_fl/evidenced-based-cp-e.pdf, 02.05.2013.

Kasutatud õigusaktid

33. Alaealise mõjutusvahendite seadus. – RT I 1998, 17, 264 ... RT I 2010, 41, 240.
34. Alaealise mõjutusvahendite seadusest tulenevate õigusaktide kehtestamine. Sotsiaalministri määrus 31.07.1998 nr 44. – RTL 1998, 250, 1037 ... RTL 2002, 10, 102.
35. Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018 heakskiitmine. Riigikogu 09.06.2010 otsus. – RT III 2010, 26, 51.
36. Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus. – RT I 2010, 41, 240 ... RT I, 10.07.2012, 20.

Lisad

Lisa 1. Uuringu küsimustik

Tere!

Olen TÜ õigusteaduskonna tudeng ning kirjutan oma lõputöö teemal “Alaealiste komisjon koostöös lastevanemate ja õpetajatega”.

Uurin alaealiste komisjonide koostööd (sh info liikumist) alaealise pere/kooli vahel, kui tõhus koostöö on, millised on probleemid jms. Lisaks uurin erinevate sotsiaalprogrammide (nt koolitused, laagrid alaealistele) esinevust. Selleks on vajalik teada hetkeseisu nii koostöö kui ka sotsiaalprogrammide vallas. Käesolev küsimustik on mulle abiks selle väljaselgitamiseks. Küsimustik on anonüümne ja ainult selleks tööks kasutatav.

Soovi korral jagan saadud tulemusi ka Teiega.

Palun Teile sobiv vastusevariant tähistada ristikesega. Iga küsimuse puhul palun tähele panna, et tähistatud oleks ainult üks vastusevariant. Küsimustiku lõppu on jäetud vaba ruumi, kui soovitakse midagi lisada või täpsustada mõne vastuse kohta.

Olen väga tänulik iga vastatud küsimuse eest. Küsimuste tekkimisel vm täpsustamiseks võtke palun minuga ühendust allpool olevatel kontaktidel.

Lugupidamisega

Liia Sulg
liia@vkuuste.ee
797 6384

Töökorraldus

1. Teie töö piirkond? -----

2. Sugu? mees
 naine

3. Vanus? aastat

4. Mitu aastat olete alaealiste komisjoni liige olnud? aastat

5. Milline on Teie erialane haridus?

6. Kui tihti toimuvad alaealiste komisjoni istungid?

7. Kui tihti olete eelmisel aastal istungilt puudunud?

- mitte kunagi
- 1–2 korda
- 5–10 korda
- 10–25 korda
- 25 korda ja enam

8. Kui pikalt toimub keskmiselt komisjoni istung?

- kuni 2 tundi
- 2–4 tundi
- 5–8 tundi
- 8 tundi ja enam
- vastavalt vajadusele

9. Taotluse alaealise õigusrikkumise arutamiseks esitab enamasti (reastage 1-st 8-ni, kus 1 tähistab kõige enam taotluse esitajat ja 8 kõige vähem)?

- alaealise seaduslik esindaja
- politseiametnik
- alaealise elukohajärgse valla- või linnavalitsuse volitatud esindaja
- lastekaitseametnik
- sotsiaalametnik
- kohtunik
- prokurör
- keskkonnajärelevalve asutuse ametnikud

10. Kui tihti arutatakse alaealiste komisjonis alljärgnevat õigusrikkumisi?

	kõige rohkem	enamasti	harva	väga harva
a) koolikohustuse mittetäitmine	☐	☐	☐	☐
b) varavastane süütegu	☐	☐	☐	☐
c) alkoholi tarbimine	☐	☐	☐	☐
d) narkootikumide tarbimine	☐	☐	☐	☐
e) suitsetamine	☐	☐	☐	☐
f) kehaline väärkohtlemine	☐	☐	☐	☐
g) muu, palun täpsustada	☐	☐	☐	☐
h)	☐	☐	☐	☐

11. Kas te tutvute alaealise õigusrikkumise materjalidega enne istungit?

- alati
- oleneb alaealise õigusrikkumisest
- harva
- ei tutvu kunagi
- muu

12. Kui pikalt arutatakse alaealise õigusrikkumist keskel läbi?

- kuni 1 tund
 1–2 tundi
 2–4 tundi
 vastavalt vajadusele

Perekond

13. Mitu korda on 2012. aastal olnud vajadust kasutada alaealistele kohale sundtoomist?

- ei ole vaja olnud
 1–5 korda
 6–15 korda
 16 ja enam korda

14. Alaealine istungil

	alati	enamasti	harva	mitte kunagi
a) tunnistab oma süüd	☐	☐	☐	☐
b) eitab oma süüd	☐	☐	☐	☐
c) süüdistab olukorras teisi alaealisi	☐	☐	☐	☐
d) süüdistab olukorras kooli	☐	☐	☐	☐
e) süüdistab olukorras oma vanemaid	☐	☐	☐	☐
f) süüdistab olukorras kohalikku omavalitsust	☐	☐	☐	☐
g) ei suhtle üldse	☐	☐	☐	☐
h) muu (palun täpsustada)	☐	☐	☐	☐
i)	☐	☐	☐	☐

15. Kui oluliseks peate koostööd alaealiste vanematega?

- väga oluline
 pigem oluline
 pigem mitte oluline
 ei ole üldse oluline

16. Kes vanematest/seaduslikest esindajatest on istungil kohal?

	alati	enamasti	harva	mitte kunagi
a) kohal on ema ja isa	☐	☐	☐	☐
b) kohal on ema	☐	☐	☐	☐
c) kohal on isa	☐	☐	☐	☐
d) kohal on muu seaduslik esindaja	☐	☐	☐	☐

17. Vanemad/seaduslik esindaja istungil...

	alati	enamasti	harva	mitte kunagi
a) õigustab last	☐	☐	☐	☐
b) tunnistab oma lapse süüd	☐	☐	☐	☐
c) süüdistab olukorras teisi alaealisi	☐	☐	☐	☐
d) süüdistab olukorras kooli	☐	☐	☐	☐
e) süüdistab olukorras kohalikku omavalitsust	☐	☐	☐	☐
f) süüdistab olukorras iseennast	☐	☐	☐	☐
g) ei avalda üldse oma arvamust	☐	☐	☐	☐
h) muu (palun täpsustada)	☐	☐	☐	☐
i)	☐	☐	☐	☐

18. Koostöö alaealiste vanematega on

- väga hea
- hea
- rahuldav
- mitterahuldav

19. Kuidas saaks Teie arvates koostööd alaealiste vanematega parandada?

Kool

20. Kui oluliseks peate koostööd kooliga?

- väga oluline
- pigem oluline
- pigem ei ole oluline
- ei ole üldse oluline

21. Kui tihti küsite alaealise iseloomustust koolilt?

- iga kord
- oleneb juhtumist
- oleneb alaealisest
- kui tegu on korduva rikkumisega
- muu, palun täpsustage

22. Kuidas hindate enamikku kooli poolt antavaid alaealise õigusrikkuja iseloomustusi?

- iseloomustused on põhjalikud
- iseloomustused on lakoonilised
- enamasti jääb iseloomustus esitamata

23. Kui tihti on kooliesindaja istungil kohal (kui õigusrikkumine puudutab ka kooli)?

- iga kord
- enamasti
- harva
- mitte kunagi

24. Kes kooli esindajatest on istungil kohal (kui õigusrikkumine puudutab ka kooli)?

	alati	enamasti	harva	mitte kunagi
a) kooli direktor	☐	☐	☐	☐
b) klassijuhataja	☐	☐	☐	☐
c) mõni muu õpetaja	☐	☐	☐	☐
d) kooli psühholoog	☐	☐	☐	☐
e) muu, palun täpsustada	☐	☐	☐	☐

25. Kooli esindaja istungil

	alati	enamasti	harva	mitte kunagi
a) süüdistab olukorras alaealist	☐	☐	☐	☐
b) kaitseb alaealist	☐	☐	☐	☐
c) süüdistab olukorras vanemaid	☐	☐	☐	☐
d) süüdistab olukorras kooli	☐	☐	☐	☐
e) süüdistab olukorras kohalikku omavalitsust	☐	☐	☐	☐
f) ei suhtle üldse				
g) muu (palun täpsustada)	☐	☐	☐	☐
h)	☐	☐	☐	☐

26. Kuidas hindate koostööd koolidega üldiselt?

- väga hea
- hea
- rahuldav
- mitterahuldav

27. Kuidas saaks Teie arvates koostööd kooliga parandada?

Kohalik omavalitsus

28. Kui vajalikuks peate koostööd kohaliku omavalitsusega?

- väga oluline
- pigem oluline
- pigem ei ole oluline
- ei ole üldse oluline

29. Kui tihti küsite perekonna iseloomustust kohalikult omavalitsuselt?

- iga kord
- oleneb juhtumist
- oleneb alaealisest
- kui tegu on korduva rikkumisega
- muu, palun täpsustage

30. Kuidas hindate enamikku kohaliku omavalitsuse poolt antavat perekonna iseloomustust?

- iseloomustused on põhjalikud
- iseloomustused on lakoonilised
- enamasti jääb iseloomustus esitamata

31. Kuidas hindate koostööd kohalike omavalitsustega üldiselt?

- väga hea
- hea
- rahuldav
- mitterahuldav

Sotsiaalprogrammid

32. Kuidas jõuab Teieni informatsioon käivate sotsiaalprogrammide kohta?

33. Kas informatsiooni sotsiaalprogrammide kohta on piisavalt?

- jah
- ei

34. Kas sotsiaalprogramme on Teie arvates piisavalt?

	võiks rohkem olla	jah	ei	võiks vähem olla
a) koolitusi	☐	☐	☐	☐
b) laagrite korraldamisi	☐	☐	☐	☐
c) grupiteraapiaid	☐	☐	☐	☐
d) muu, palun täpsustada	☐	☐	☐	☐
e)	☐	☐	☐	☐

35. Kes Teie arvates peaks looma sotsiaalprogramme?

	alaealiste komisjon	politsei	kohalik omavalitsus	riik	kool	muu organisatsioon, palun täpsustage
a) koolitusi	☐	☐	☐	☐	☐	☐
b) laagrite korraldamisi	☐	☐	☐	☐	☐	☐
c) grupiteraapiaid	☐	☐	☐	☐	☐	☐
d) muu, palun täpsustada	☐	☐	☐	☐	☐	☐

e)	☐	☐	☐	☐	☐	☐

36. Kui vajalikuks peate sotsiaalprogrammide olemasolu alaealise ja nende vanematele?

- üldse pole vaja
- pigem pole vaja
- pigem oleks vaja
- väga oleks vaja

37. Kas Te usute, et sotsiaalprogrammides osalemisest on abi alaealise käitumisele?

	on abiks	ei ole abiks	muu, palun täpsustada
a) koolitused	☐	☐	☐
b) laagrid	☐	☐	☐
c) grupiteraapiad	☐	☐	☐
d) muu, palun täpsustada	☐	☐	☐
e)	☐	☐	☐

38. Kas soovite midagi veel lisada?

Tänan Teid küsimustele vastamast!

Lisa 2. Alaealiste komisjonide liikmete profiil, komisjoni töökorralduse empiirilise uuringu tulemused

n=13

1. Teie töö piirkond?

Maakond	Arv	Osakaal %-des
Ida-Viru	2	15%
Järva	4	31%
Lääne	2	15%
Rapla	1	8%
Saare	2	15%
Tartu	1	8%
Võru*	1	8%

* Võru maakond vastas küsimustikule kollektiivselt.

2. Sugu?

Sugu	Arv	Osakaal %-des
Mees	2	15%
Naine	10	77%
Vastamata	1	8%

3. Vanus?

Vanus	Arv	Osakaal %-des
32–37	2	15%
38–41	3	23%
42–47	3	23%
48–51	3	23%
52–57	1	8%
Vastamata	1	8%

4. Mitu aastat olete alaealiste komisjoni liige olnud?

Tööstaaž aastates	Arv	Osakaal %-des
0–2	1	8%
3–5	3	23%
6–9	3	23%
10–12	2	15%
13–14	3	23%
Vastamata	1	8%

5. Milline on Teie erialane haridus?

Erialane haridus	Arv	Osakaal %-des
Sotsiaaltöö	7	54%
Psühholoogia	2	15%
Sotsiaalpedagoogika	1	8%
Pedagoogiline	1	8%
Vastamata	2	15%

6. Kui tihti toimuvad alaealiste komisjonide istungid?

Sagedus	Arv	Osakaal %-des
Iga nädal	1	8%
2 korda kuus	2	15%
1 kord kuus	9	69%
Vastavalt vajadusele	1	8%

7. Kui tihti olete eelmisel aastal istungilt puudunud?

Puudumiste kord	Arv	Osakaal %-des
Mitte kunagi	2	15%
1–2 korda	10	77%
5–10 korda	–	–
10–25 korda	–	–
25 korda ja enam	–	–
Vastamata	1	8%

8. Kui pikalt toimub keskmiselt komisjoni istung?

Istungi pikkuse aeg	Arv	Osakaal %-des
2–4 tundi	3	23%
5–8 tundi	4	31%
8 tundi ja enam	3	23%
Vastavalt vajadusele	3	23%

9. Taotluse alaealise õigusrikkumise arutamiseks esitab enamasti (1 tähistab kõige enam taotluste esitajat ja 8 kõige vähem)

	Vastaja 1	Vastaja 2	Vastaja 3	Vastaja 4	Vastaja 5	Vastaja 6	Vastaja 7	Vastaja 8	Vastaja 9	Vastaja 10	Vastaja 11	Vastaja 12	Vastaja 13	Aritmeetiline keskmine
Politseiametnik	2	4	1	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0,77
Prokurör	3	6	2	2	2	2	0	0	0	0	0	0	0	1,31
Alaealise elukohajärgse valla- või linnavalitsuse esindaja	1	1	3	5	5	3	0	0	0	0	0	0	0	1,38
Lastekaitseametnik	6	2	4	3	3	6	0	0	0	0	0	0	0	1,77
Sotsiaalametnik	5	3	6	4	4	6	0	0	0	0	0	0	0	2,08
Kohtunik	4	5	6	8	6	7	0	0	0	0	0	0	0	2,77
Alaealise seaduslik esindaja	7	7	8	6	7	4	0	0	0	0	0	0	0	3
Keskkonnanjärelevalve asutuse ametnikud	8	8	7	7	8	8	0	0	0	0	0	0	0	3,54

10. Kui tihti arutatakse alaealiste komisjonis alljärgnevaid õigusrikkumisi?

	Vastamata		Kõige rohkem		Enamasti		Harva		Väga harva	
	Vastamata jätnute arv	Osakaal %des	Vastanute arv	Osakaal %des	Vastanute arv	Osakaal %des	Vastanute arv	Osakaal %des	Vastanute arv	Osakaal %des
Kehaline väärkohtlemine	3	23%	2	15%	5	39%	3	23%	–	–
Suitsetamine	3	23%	4	31%	5	38%	1	8%	–	–
Narkootikumide tarbimine	3	23%	–	–	–	–	2	15%	8	62%
Alkoholi tarbimine	3	23%	3	23%	6	46%	1	8%	–	–
Varavastane süütegu	3	23%	4	31%	6	46%	–	–	–	–
Koolikohustuse mittetäitmine	3	23%	4	31%	5	38%	1	8%	–	–

11. Kas te tutvute alaealise õigusrikkumise materjalidega enne istungit?

	Arv	Osakaal %des
Alati	12	92%
Oleneb alaealise õigusrikkumisest	–	–
Harva	–	–
Ei tutvu kunagi	–	–
Muu	–	–
Vastamata	1	8%

12. Kui pikalt arutatakse alaealise õigusrikkumist keskeltläbi?

	Arv	Osakaal %des
Kuni 1 tund	6	47%
1–2 tundi	–	–
2–4 tundi	–	–
Vastavalt vajadusele	2	15%
Vastamata	5	38%

Lisa 3. Alaealiste ja lastevanemate osavõtt istungilt, nende käitumine istungil ning alaealiste komisjonide koostöö vanematega

n=13

13. Mitu korda on 2012. aastal olnud vajadust kasutada alaealistele kohale sundtoomist?

Kordade arv	Arv	Osakaal %-des
Ei ole vaja olnud	4	31%
1–5 korda	8	61%
6–15 kord	–	–
16 ja enam korda	–	–
Vastamata	1	8%

14. Alaealine istungil

	Vastamata		Alati		Enamasti		Harva		Mitte kunagi	
	Arv	Osakaal %-des	Arv	Osakaal %-des	Arv	Osakaal %-des	Arv	Osakaal %-des	Arv	Osakaal %-des
a) tunnistab oma süüd	1	8%	1	8%	11	84%	–	–	–	–
b) eitab oma süüd	1	8%	–	–	–	–	11	84%	1	8%
c) süüdistab olukorras teisi alaealisi	1	8%	–	–	6	46%	6	46%	–	–
d) süüdistab olukorras kooli	1	8%	–	–	4	31%	8	61%	–	–
e) süüdistab olukorras oma vanemaid	1	8%	–	–	2	15%	7	54%	3	23%
f) süüdistab olukorras kohalikku omavalitsust	1	8%	–	–	–	–	2	15%	10	77%
g) ei suhtle üldse	1	8%	–	–	–	–	9	69%	3	23%
h) muu*	12	92%	–	–	–	–	1	8%	–	–

* Harva teeb alaealine ise ettepaneku mõjutusvahendi liigi kohaldamiseks.

15. Kui oluliseks peate koostööd vanematega?

	Vastanute arv	Osakaal %-des
Väga oluline	13	100%
Pigem oluline	–	–
Pigem ei ole oluline	–	–
Ei ole üldse oluline	–	–

16. Kes vanematest/seaduslikest esindajatest on istungil kohal?

	Vastamata		Alati		Enamasti		Harva		Mitte kunagi	
	Arv	Osakaal %-des	Arv	Osakaal %-des	Arv	Osakaal %-des	Arv	Osakaal %-des	Arv	Osakaal %-des
a) kohal on ema ja isa	3	23%	–	–	1	8%	8	61%	1	8%
b) kohal on ema	3	23%	2	15%	8	62%	–	–	–	–
c) kohal on isa	3	23%	–	–	1	8%	9	69%	–	–
d) kohal on muu seaduslik esindaja	3	23%	–	–	2	15%	8	62%		

17. Vanemad/seaduslik esindaja istungil...

	Vastamata		Alati		Enamasti		Harva		Mitte kunagi	
	Arv	Osakaal %-des	Arv	Osakaal %-des	Arv	Osakaal %-des	Arv	Osakaal %-des	Arv	Osakaal %-des
a) õigustab last	–	–	–	–	5	38%	8	62%	–	–
b) tunnistab oma lapse süüd			–	–	13	100%	–	–	–	–
c) süüdistab olukorras teisi alaealisi	–	–	2	15%	5	38%	6	47%	–	–
d) süüdistab olukorras kooli	–	–	2	15%	1	8%	10	77%	–	–
e) süüdistab olukorras kohalikku omavalitsust	–	–	–	–	–	–	7	54%	6	46%
f) süüdistab olukorras iseennast	–	–	–	–	–	–	11	85%	2	15%
g) ei avalda üldse oma arvamust	–	–	–	–	1	8%	8	61%	4	31%
h) muu*	10	77%	–	–	1	8%	2	15%	–	–

* Enamasti kaitstakse oma last, harva tehakse ettepanek mõjutusvahendi valikuks, harva soovitakse kasutada abilist psühholoogi, advokaadi või oma lähedase näol.

18. Koostöö alaealiste vanematega on

	Arv	Osakaal %-des
Väga hea	–	–
Hea	4	31%
Rahuldav	7	54%
Mitterahuldav	–	–
Vastamata	2	15%

19. Kuidas saaks Teie arvates koostööd alaealiste vanematega parandada?

Alaealiste komisjon on valmis koostööks, soov puudub vanemal. (Ida-Viru_1)

Võimaldades seadusega määrata mõjutusvahendeid ka lapsevanematele. (Ida-Viru_2)

Järjepideva suhtlemisega ja mõne puhul mingi kohustuse või sunnimeetodiga. (Järva_3)

Mõistlike vanematega saab alati koostööd teha. Küll oleks aga tarvis sanktsioonimehhanisme neile vanematele, kes koostööks mingeid soov ei oma. Nt: sundtoomine on võimalik vaid alaealisele. Soomes on aga võimalik koostööd sanktsioonimehhanismidega tagada (lastekaitstes ja sotsiaaltöös) ja suunata pere abi saama – nõustamisele ning koolitusele. (Rapla)

Mõjutusvahendite seadus peaks puudutama ka vanemaid. Erinevatel ametnikel peaks olema rohkem aega sisuliseks suhtlemiseks. (Tartu)

Tihedam mõlemapoolne koostöö. (Võru)

Lisa 4. Kooli esindajate osavõtt istungilt, nende käitumine istungil ning alaealiste komisjonide koostöö kooliga

n=13

20. Kui oluliseks peate koostööd kooliga?

	Arv	Osakaal %-des
Väga oluline	11	85
Pigem oluline	2	15
Pigem ei ole oluline	–	–
Ei ole üldse oluline	–	–

21. Kui tihti küsite alaealise iseloomustust koolilt?

	Arv	Osakaal %-des
Iga kord	10	76%
Oleneb juhtumist	1	8%
Oleneb alaealisest	1	8%
Kui tegu on korduva rikkumisega	–	–
Muu*	1	8%

* Ei küsi vaid sel juhul, kui koostöös valla esindajaga on selgeks saanud, et info rikkumisest peab jääma kooliseinte vahelt välja.

22. Kuidas hindate enamikku kooli poolt antavaid alaealise õigusrikkuja iseloomustusi?

Iseloomustused on	Arv	Osakaal %-des
Põhjalikud	8	62%
Lakoonilised	3	23%
Enamasti jääb iseloomustus esitamata	–	–
Vastamata	2	15%

23. Kui tihti on kooliesindaja istungil kohal (kui õigusrikkumine puudutab ka kooli)?

	Arv	Osakaal %-des
Iga kord	3	23%
Enamasti	7	54%
Harva	3	23%
Mitte kunagi	–	–

24. Kes kooli esindajatest on istungil kohal (kui õigusrikkumine puudutab ka kooli)?

	Vastamata		Alati		Enamasti		Harva		Mitte kunagi	
	Arv	Osakaal %-des	Arv	Osakaal %-des	Arv	Osakaal %-des	Arv	Osakaal %-des	Arv	Osakaal %-des
a) kooli direktor	–	–	–	–	3	23%	9	69%	1	8%
b) klassijuhataja	–	–	–	–	7	54%	6	46%	–	–
c) mõni muu õpetaja	–	–	–	–	1	8%	6	46%	6	46%
d) kooli psühholoog	–	–	–	–	2	15%	6	47%	5	38%
e) muu*	4	31%	–	–	9	69%	–	–	–	–

* Enamasti on kohal sotsiaalpedagoog (8 vastajat), enamasti on kohal õppealajuhataja (1 vastaja).

25. Kooli esindaja käitumine istungil

	Vastamata		Alati		Enamasti		Harva		Mitte kunagi	
	Arv	Osakaal %-des	Arv	Osakaal %-des	Arv	Osakaal %-des	Arv	Osakaal %-des	Arv	Osakaal %-des
a) süüdistab olukorras alaealist	3	23%	–	–	6	46%	4	31%	–	–
b) kaitseb alaealist	3	23%	–	–	2	15%	8	62%	–	–
c) süüdistab olukorras vanemaid	3	23%	–	–	4	31%	6	46%	–	–
d) süüdistab olukorras kooli	3	23%	–	–	–	–	4	31%	6	46%
e) süüdistab olukorras kohaliku omavalitsust	3	23%	–	–	–	–	7	54%	3	23%
f) ei suhtle üldse	13	100%	–	–	–	–	–	–	–	–
g) muu*	10	77%	–	–	1	8%	2	15%	–	–

* Enamasti on kool ainult info edastaja, harva on kooli esindaja käitunud kui lapse ja tema huvide esindaja, harva tehakse kooli poolt ettepanek mõjutusvahendi valikuks.

26. Kuidas hindate koostööd koolidega üldiselt?

	Arv	Osakaal %-des
Väga hea	–	–
Hea	6	47%
Rahuldav	5	38%
Mitterahuldav	–	–
Vastamata	2	15%

27. Kuidas saaks Teie arvates koostööd kooliga parandada?

Kooli poolsete tugimeetmete rakendamisega ja huviga koostöö vastu. (Ida-Viru_2)

Probleemiks on mõne kooliga mõjutusvahendite täitmine, kool pole nõus kohaldama. Plaanis infopäev, selgitada komisjoni tegevust ja ootusi. (Järva_3)

Leida koostööst huvitatud koolitöötaja, suhelda, anda tagasisidet, teha kokkuleppeid, võimalusel arvestada koolipoolseid ettepanekuid. (Lääne_2)

Suhtlemine on korras enamiku koolidega, kus on olemas sotsiaalpedagoog. Suhteid võib pidada probleemseteks mõne üksiku kooliga. Tegemist on juhtivpersoonide isikuväärtustega. Tuleb suhelda ja probleemsete teemad lahti rääkida. Vajadus sotsiaalpedagoogi omada on olemas kõigis koolides. Õpetajal ja klassijuhatajal, tihti ka kooli juhtkonna esindajail (direktor, õppealajuhataja) ei pruugi olla isiklikku inimlikku ressursi ega aega õpilaste sotsiaalsete probleemidega tegelemiseks. Seadusandlus peaks jõudma sinnamaani, et õigusruumis maksaks haridus- ja sotsiaalsüsteemis ühtmoodi lähenemiskohustus – juhtumipõhisus. (Rapla)

Koolid peaksid tegema ise rohkem sisulist tööd, olema professionaalsemad (omama professionaalset tugisüsteemi) probleemide hindamisel. Praegu delegeerib kool sageli probleemi lahendamise komisjonile kergekäeliselt. (Tartu)

Tihedam mõlemapoolne koostöö. (Võru)

Lisa 5. Alaealiste komisjonide koostöö kohalike omavalitsustega

n=13

28. Kui vajalikuks peate koostööd kohaliku omavalitsusega?

	Arv	Osakaal %-des
Väga oluline	12	92%
Pigem oluline	1	8%
Pigem ei ole oluline	–	–
Ei ole üldse oluline	–	–

29. Kui tihti küsite perekonna iseloomustust kohalikult omavalitsuselt?

	Arv	Osakaal %-des
Iga kord	13	100%
Oleneb juhtumist	–	–
Oleneb alaealisest	–	–
Kui tegu on korduva rikkumisega	–	–
Muu	–	–

30. Kuidas hindate enamikku kohaliku omavalitsuse poolt antavat perekonna iseloomustust?

Iseloomustused on	Arv	Osakaal %-des
Põhjalikud	7	54%
Lakoonilised	3	23%
Enamasti jääb iseloomustus esitamata	–	–
Vastamata	3	23%

31. Kuidas hindate koostööd kohalike omavalitsustega üldiselt?

Koostöö on	Arv	Osakaal %-des
Väga hea	2	15%
Hea	8	62%
Rahuldav	2	15%
Mitterahuldav	–	–
Vastamata	1	8%

Lisa 6. Info saamine käimasolevate sotsiaalprogrammide kohta ning programmidesse suunamise probleemid, sotsiaalprogrammide loomine

n=13

32. Kuidas jõuab Teieni informatsioon käivate sotsiaalprogrammide kohta?

	Arv	Osakaal %-des
Infovõrgu kaudu	6	46%
Maavalitsuse/alaealiste komisjoni kaudu	2	15%
Ei jõua/puuduvad	4	31%
Vastamata	1	8%

33. Kas informatsiooni sotsiaalprogrammide kohta on piisavalt?

	Arv	Osakaal %-des
Jah	6	47%
Ei	5	38%
Vastamata	2	15%

34. Kas sotsiaalprogramme on Teie arvates piisavalt?

	Vastamata		Võiks rohkem olla		Jah		Ei		Võiks vähem olla	
	Arv	Osakaal %-des	Arv	Osakaal %-des	Arv	Osakaal %-des	Arv	Osakaal %-des	Arv	Osakaal %-des
a) koolitusi	3	23%	6	46%	–	–	4	31%	–	–
b) laagrite korraldamisi	3	23%	5	38%	1	8%	4	31%	–	–
c) grupiteraapiaid	3	23%	4	31%	–	–	6	46%	–	–
d) muu*	11	85%	2	15%	–	–	–	–	–	–

* Rohkem võiks olla konkreetseid pikemaajalisi tegevusi noortele, nt praktiliste tööde-tegevuste õpetamine, rohkem võiks olla ka vanemate koolitusi.

35. Kes Teie arvates peaks looma sotsiaalprogramme?*

	Alaealiste komisjon		Politsei		Kohalik omavalitsus		Riik		Kool		MTÜ-d		Kolmas sektor		Muu organisatsioon	
	Arv	Osa-kaal %-des	Arv	Osa-kaal %-des	Arv	Osa-kaal %-des	Arv	Osa-kaal %-des	Arv	Osa-kaal %-des	Arv	Osa-kaal %-des	Arv	Osa-kaal %-des	Arv	Osa-kaal %-des
a) koolitusi	4	12%	3	9%	9	26%	10	29%	4	12%	2	6%	1	3%	1	3%
b) laagrite korraldamisi	2	5%	7	18%	10	25%	8	20%	7	18%	3	8%	1	3%	1	3%
c) grupi-teraapiaid	–	–	–	–	7	32%	8	36%	4	18%	2	9%	–	–	1	5%

* Võimalik oli valida mitu vastuse varianti.

36. Kui vajalikuks peate sotsiaalprogrammide olemasolu alaealise ja nende vanematele?

	Arv	Osakaal %-des
Üldse pole vaja	–	–
Pigem pole vaja	–	–
Pigem oleks vaja	1	8%
Väga oleks vaja	11	84%
Vastamata	1	8%

37. Kas Te usute, et sotsiaalprogrammides osalemisest on abi alaealise käitumisele?

	On abiks		Ei ole abiks		Muu*	
	Arv	Osakaal %-des	Arv	Osakaal %-des	Arv	Osakaal %-des
Koolitusi	12	92%	–	–	1	8%
Laagrite korraldamisi	13	100%	–	–	–	–
Grupi-teraapiaid	13	100%	–	–	–	–

* Koolitusi oleks parem korraldada lapsevanematele.

38. Kas soovite midagi veel lisada?

Sobivaid sotsiaalprogramme on maakonnas vähe. Enamasti jõuab maakondlike programmide info komisjonini läbi rahastamisvajadusest teada andmise. Osaleme ka riiklikes programmides. Info liigub maavalitsusse ja edastatakse enamasti kohalike omavalitsuste sotsiaal- või lastekaitsetöötajatele, kes oma valla inimeste ja nende vajaduste kohta informatsiooni omavad. (Rapla)

Sotsiaalprogrammide loomisel on küsimus ressursside, pädevuste ja järjepidevuses kohtumises. Sotsiaalsed probleemid on kuhjunud. Viimastel aastatel ei ole toimunud ühtki "lihtsate küsimuste aruteluga" maakondlikku komisjoni istungit. Seadus paneb alaealiste komisjonidele kohustuse koordineerida maakondlik alaealistega tehtav kriminaalennetustöö. Alaealiste komisjonis on aga vaid üks palgaline isik – komisjoni sekretär. Alaealiste komisjonidele riiklike rahaliste ressursside jaotusel on käsil neljas aasta, mil komisjonidele ei eraldata enam vahendeid kriminaalpreventiivsete projektide tarbeks (komisjoni eelarvest on kõrvaldatud ka sellesisuline eelarverida). (Rapla)

Järvamaal on psühholoogiline ja psühhiaatriline nõustamine, erinevad koolitused lapsevanematele ja ka õigusrikkujatele praktiliselt olematud. Suurlinnades nõustamisel käimine võtab kaua aega ja perel puuduvad tihti ka majanduslikud võimalused. Nõustamiskeskused on liialt koondunud suurlinnadesse. (Järva_3)

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Liia Sulg (sünnikuupäev: 24.01.1979),

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

**ALAEALISTE KOMISJONIDE KOOSTÖÖST LASTEVANEMATE JA ÕPETAJATEGA
NOORTE KURITEOENNETUSES,**

mille juhendaja on *dr iur* Silvia Kaugia,

1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus/Tallinnas/Narvas/Pärnus/Viljandis, 13.05.2013.